

2005-09-01

Till
Justitiedepartementet
103 33 STOCKHOLM

Betänkandet (SOU 2005:43) Barnets bästa, föräldrars ansvar
(D nr Ju2005/5191/L2)

I anledning av Justitiedepartementets remiss den 7 juni 2005 av rubricerat betänkande får Umgångerätts Föräldrarnas Riksförening (UFR) avge följande

YTTRANDE

Sammanfattning

UFR ansluter sig till ståndpunkten att barnets bästa skall tillmätas avgörande betydelse vid alla beslut som rör vårdnad, boende, umgänge; vilket ju också är den rådande ordningen. De tillämpningssvårigheter som förekommer torde hänföras till svårigheten att fastställa *vad* som verkligen är bäst för barnet. Detta dilemma kvarstår oavsett de i betänkandet föreslagna åtgärderna.

UFR vänder sig mot det så kallade barnperspektivet med den innebörd begreppet ges i betänkandet. Enligt betänkandet innebär ett barnperspektiv att barnets åsikt skall tillmätas utökad betydelse. UFR anser att detta innebär stora svårigheter, inte minst i försöken att fastställa barnets egentliga vilja. Genom att framställa det som en fråga om respekt för barnets inställning kan det förefalla som att barnet ges en förmån. I själva verket tillämpas vuxenvärldens preferenser på barn. Vuxna ser självbestämmande som en viktig fundamental rättighet. För barn är det viktigare att få vara just barn och att få utvecklas och successivt fasas in i ett ökat ansvarstagande i sin egen takt. Barn vill undvika och har inget

att vinna på att dras in i föräldrarnas stridigheter. Alla situationer där barn har att ”ge uttryck för sin åsikt” i frågor där stridande föräldrar har delade meningar innebär i praktiken att barnets lojalitet med respektive förälder sätts på prov. Oavsett vad den enskilda frågan gäller framstår det för barnet som ett val mellan föräldrarna. Varje tillfälle då barnet skall ange sin inställning kan leda till att respektive förälder försöker vinna över barnet på sin sida. Om barn ges utökade "möjligheter" att ange sin åsikt riskerar detta leda till att många föräldrar i ett tidigare skede och än mer systematiskt kommer att försöka bearbeta barnet. Barnen kommer än mer påtagligt att dras in i en konflikt som föräldrarna bär det fulla ansvaret för. Den lojalitetskonflikt barnet befinner sig i är illa nog. Skadan får inte förvärras genom att vuxenvärlden skjuter över ansvaret för svåra beslut på barnen. Försöken att fastställa barnets åsikt kan bli mycket plågsamma för barn som befinner sig i en lojalitetskonflikt mellan föräldrarna. UFR:s inställning är att barn aldrig skall behöva välja mellan sina föräldrar. De har rätt till båda sina föräldrar.

Påståendet i betänkandet att ett barn skulle vara expert på sin egen situation saknar närmare förankring i verkligheten. I synnerhet barn som befinner mitt i en infekterad strid mellan föräldrarna är villrådiga, utsatta och svaga. Vidare kan barnets bästa i många fall vara oförenlig med dess vilja. Barnets bästa skall fastställas med bästa möjliga beslutsunderlag. Detta beslutsunderlag har i allmänhet barnet inte möjlighet att tillägna sig. Barn har till exempel mycket begränsad förmåga att se till konsekvenserna av ett val i ett längre perspektiv.

I betänkandet anges att barnets mognadsgrad skall avgöra när det är lämpligt att inhämta barnets åsikt. UFR är kritisk till att kommittén undviker att konkretisera kraven på mognadsgrad. Detta riskerar att leda till godtyckliga bedömningar.

Det förhållningssätt som återspeglas i gällande rätt vad gäller barns inflytande i vårdnads- och umgängesprocesser är, enligt UFR:s uppfattning, välavvägd och bygger på väl underbyggd och beprövad kunskap. De åsikter som framförs i betänkandet ger enligt UFR:s uppfattning inte anledning att ompröva denna ståndpunkt.

UFR delar bedömningen att kompetensen hos utredarna är viktig för att en vårdnadsutredning skall hålla hög kvalitet och tillgodose barnets bästa. Detta gäller särskilt vid eventuella samtal med barnet, för att "förstå barnet rätt". Om det aktualiseras att uttröna barnets inställning när föräldrar är oense måste det finnas en medvetenhet och kunskap om sådan otillbörlig påverkan från en förälder som syftar till att fjärma barnet från den andre föräldern, Parental Alienation Syndrom (PAS). UFR anser att betänkandet brister i beskrivningen av hur den nödvändiga kompetenshöjningen skall säkerställas. Det vore mycket olyckligt och oförsvarligt att genomföra de bärande delarna av kommitténs förslag utan att ens den viktigaste länken, utredarnas kompetens, först säkerställs.

Vad gäller vårdnadsfrågor vill UFR uppmärksamma att det är hög tid att föräldrabenken ges en mer könsneutral framtoning genom att det införs automatisk gemensam vårdnad för alla ogifta föräldrar från faderskapsfastställelsen.

UFR motsätter sig en återgång till den ordning som gällde före 1998 års reform och som innebar att en förälders motstånd mot gemensam vårdnad i sig uteslöt den vårdnadsformen. Tyvärr skulle ett genomförande av kommitténs förslag leda till just en sådan återgång. Med kommitténs synsätt skall det nämligen räcka med att ”vägande skäl” anföras från endera parten för att gemensam vårdnad skall vara utesluten. Detsamma föreslås i betänkandet gälla vid samarbetssvårigheter. UFR anser att detta vore ägnat att bejaka en förälders vägran medverka till samförståndslösningar. Detta skulle leda till att fler föräldrar sökte konfrontation vid meningsskiljaktigheter, vilket i sin tur skulle medföra ett ökande antal vårdnadstvister, till stor skada för barnen. Lagstiftning och rättstillämpning bör således inte innehålla incitament för en förälder att obstruera.

UFR ser positivt på möjligheten att fördela kompetensen mellan föräldrarna i vårdnadsfrågor då det sannolikt skulle leda till att fler föräldrar skulle komma i fråga för gemensam vårdnad. UFR förespråkar också en uttrycklig presumtionsregel om att gemensam vårdnad är det bästa för barnet.

I betänkandet förespråkas en presumtion om att det är till barnets bästa att gemensam vårdnad blir utesluten om ”en förälder utsätter en familjemedlem för våld trakasserier eller annan kränkande behandling”. UFR delar i och för sig inställningen att dylikt innebär en risk för barnet. UFR anser dock att ståndpunkten i betänkandet grundar sig på generaliseringar och avsevärda förenklingar av verkligheten.

UFR uppfattar att det finns ett i anslutning till vårdnadstvister växande problem med osanna beskyllningar om våld och andra övergrepp. I betänkandet framställs detta som en rättssäkerhetsfråga enbart för den som beskylls för gärningen. UFR anser att det i minst lika hög grad drabbar barnet. Så kan bli fallet om ett interimistiskt beslut i domstolen påverkas av den osanna beskyllningen. Det interimistiska beslutet har nämligen ofta en avgörande inverkan på den slutliga utgången i tvisten. Därmed kommer man in på lagstiftningens och rättstillämpningens styrande effekt på tvistandes handlingssätt: Grundlösa beskyllningar riskerar bli än mer vanligt förekommande om en förälder därigenom per automatik vinner processuella fördelar i vårdnadstvisten.

UFR instämmer i att risken för att ett barn far illa skall ges stor betydelse vid domstols och socialnämnds bedömning. Vid denna riskbedömning skall enligt UFR också beaktas om barnet far illa genom att till exempel bo i en mentalt nedbrytande miljö. UFR uppfattar dock kommitténs resonemang kring riskbedömningen som ensidigt, såtillvida att det förbises att ett barn inte bara kan fara illa när det är tillsammans med umgängesföräldern. Situationen måste te sig än värre om barnet istället riskerar att fara illa hos boföräldern.

Om barnet löper risk för att utsättas för våld eller annat övergrepp av boföräldern fyller umgänget med den andre föräldern även den viktiga funktionen att det försvårar för boföräldern att dölja övergreppen.

Kan påståenden om övergrepp inte lämnas utan avseende skall, enligt innebörden i betänkandet, ansvaret för ”brottsutredningen” övertas av socialnämnden. Mot detta vill UFR invända att socialnämnden inte kan förutsättas ha särskild kompetens inom området; i vart fall torde den vara avsevärt sämre än polisens. UFR anser att utredning om brott skall skötas av polis. UFR kan heller inte acceptera att lägre beviskrav tillämpas i vårdnads mål än annars.

UFR:s intryck är att kommitténs förslag syftar till att i realiteten ge boföräldern tolkningsföreträde av när det föreligger fara för barnet. Till detta skall läggas att boföräldern genom den tätare kontakten med barnet har betydande möjligheter att påverka barnets inställning. Därigenom kan kommitténs förslag i praktiken komma att innebära att barnets kontakt med den andre föräldern blir helt avhängig av boföräldrarnas goda vilja. Betänkandet ger tyvärr intryck av att kommittén bemödat sig att farliggöra umgängesföräldern, som i de allra flesta fall är papporna. Detta tyder på att kommittén låtit barnets bästa komma i skuggan av andra högljuddare särintressen.

Angående växelvis boende tillstyrker UFR förslaget att domstolens möjlighet att besluta om detta skall komma till direkt uttryck i lagtexten.

Umgångessabotage och den kvalificerade formen av umgångessabotage, PAS, är företeelser som synes vara i tilltagande, vilket sannolikt kan förklaras med att tillvägagångssättet i ökande utsträckning leder till önskat resultat för den förälder som hämningslöst utnyttjar metoden. PAS har dock inte rönt samma uppmärksamhet i Sverige som i många andra länder i västvärlden. Paralleller kan dras till den debatt som nyligen uppkommit kring mäns våld mot kvinnor, varvid det framkommit att de forskningsrön som beaktats i beslutsprocessen varit ensidigt inriktade på det så kallade könsmaktperspektivet. Alternativa lösningar, såsom behandling av våldsbenägna män, har negligerats. UFR ser det som ytterst angeläget att en liknande ensidighet inte tillåts prägla diskussionerna om vårdnad och umgänge. Därför måste också forskningsrönen om PAS ingå i regerings och riksdags beslutsunderlag.

En förälders agerande och en förälders skäl för sitt agerande är utan undantag två ytterst betydelsefulla faktorer för att fastställa vederbörandes lämplighet i att ha hand om barnet. Umgångessabotage och PAS vittnar – i likhet med fysiskt våld mot barnet – undantagslöst om en bristande respekt för och omtanke om barnet. Beteendet leder alltid till oönskade konsekvenser för barnet. Umgångessabotage kan rentav jämföras med barnmisshandel.

Det resonemang som förs fram i betänkandet kan tolkas som en strävan att tona ner betydelsen av den skada som vållas genom umgängessabotage. Om så varit kommitténs avsikt finner UFR detta högst anmärkningsvärt. Alla tendenser att bagatellisera umgängessabotage är ägnade att befrämja beteendet. Lagens normpåverkande kraft gör det angeläget med en lagstiftning som innebär ett tydligt avståndstagande från umgängessabotage och liknande destruktiva handlingsmönster till skada för barnet.

UFR vänder sig mot bruket av begreppet indirekt umgänge. Språkligt utgör begreppet i sig en motsägelse. Umgänge innefattar per definition fysisk närvaro mellan de som umgås. Att umgås utan att träffas är sålunda lika otänkbart som att träffas per telefon. Vidare bör framhållas att kontakt via telefon, brev eller e-post aldrig kan ersätta umgänge i gängse bemärkelse. Begreppet indirekt umgänge är ägnat att skapa otydlighet i detta avseende. Det måste anses som självklart att en förälder som inte bor tillsammans med sitt barn obehindrat skall kunna brevväxla och samtala per telefon med barnet. En boförälder som förhindrar sådana kontakter kränker allvarligt barnets integritet. Skulle domstolar börja förordna om sådana andra kontakter skulle det kunna uppfattas som att det är tillåtet för en förälder att i avsaknad av förordnande förhindra dylika kontakter. Dessutom uppstår ett svårhanterbart problem med verkställighet om en boförälder skulle trotsa en domstols förordnade om annan kontakt.

Till skillnad mot kommitténs förslag anser UFR att närstående ges talerätt om vårdnadsöverflyttning och umgänge. UFR grundar sin inställning på att socialnämnden i praktiken inte använder sig av möjligheten att via domstol befrämja barnets behov av sina mor- och farföräldrar och andra som står barnet nära. Om nämnda talerätt inte införs förblir stadgandet i 6 kap 15 § tredje stycket, vad avser umgänge med annan som står barnet nära, bara en intet förpliktande målsättning. Kretsen av närstående bör i ett första skede begränsas till barnets far- och morföräldrar. Om talerätten inte införs talar inte minst rättssäkerhetsaspekter starkt för att det åtminstone införs en möjlighet till överprövning i materiellt hänseende av socialnämndens beslut att inte väcka talan vid domstol.

UFR kräver en skyndsam höjning av umgängesavdraget till 1/30 per dygn. UFR finner det anmärkningsvärt att kommittén valt att ge låg prioritet åt denna angelägna och enligt UFR:s bedömning självklara reform. Det är svårt att finna några bärande skäl för att avdragsrätten inte skall stå i proportion till den tid umgängesföräldern har hand om barnet. Umgängesföräldern har minst lika höga krav på sig som boföräldern att inhandla saker till barnet, att bekosta barnets fritidsintressen och att ha ett boende som är storleksmässigt avpassat för barnets behov. Trots vad som föreskrivs i 6 kap 15 b § föräldrabalken är det i allmänhet umgängesföräldern som ensam får bära kostnaderna för de resor som föranleds med anledning av umgänget, vilket kan förklaras med den svaga förhandlingsposition som umgängesföräldern befinner sig i. Umgängesföräldern kan i genomsnitt förväntas ha högre kostnader per umgängesdygn för barnet än vad boföräldern har. Detta beror på att

umgänget infaller under umgängesförälderns lediga tid. Därigenom faller det sig naturligt att umgängesföräldern tar med barnet på olika mer eller mindre kostsamma aktiviteter. I den tid boföräldern har hand om barnet däremot, inbegrips även den tid då barnet vistas i skolan eller barnomsorgen.

UFR avstyrker förslaget om att barnet som huvudregel skall höras innan socialnämnden lämnar snabbupplysningar till domstolen. Snabbupplysningar skall såsom termen antyder kunna avges skyndsamt. Att inhämta barnets inställning, i den mån detta överhuvudtaget anses nödvändigt, kräver omfattande förarbete. Detta skulle leda till att snabbupplysningarna inte längre skulle bli speciellt snabba. I avvaktan på snabbupplysningen skulle domstolen bli låst i sin handläggning. Den extra tidsutdräkten kan innebära att motsättningarna mellan föräldrarna fördjupas och att umgängesföräldern kanske hindras från att träffa barnet, till skada framförallt för barnet.

UFR anser det heller inte påkallat att föreskriva att socialnämnden skall samtala med föräldrarna i samband med att socialnämnden skall lämna snabbupplysningar. Förfarandet skulle innebära en onödig fördröjning av domstolens handläggning. Föräldrarnas inställning kommer till uttryck i parternas skriftliga inlagor till rätten som föregår ett eventuellt interimistiskt beslut. Dessutom har rätten tillfälle att vid det förberedande sammanträdet inhämta de upplysningar som anses behövliga direkt från föräldrarna. Det bör därför överlåtas till domstolen att i det enskilda fallet avgöra om snabbupplysningen även skall baseras på samtal med föräldrarna.

UFR instämmer helt i att tiden för vårdnadsutredningens genomförande blir så kort som möjligt men avstyrker förslaget om att det skall vara obligatoriskt med rekommendation till beslut i vårdnadsutredningen. Med hänsyn till att vårdnadsutredningen i de allra flesta fall är en persons verk är det särskilt viktigt att domstolen verkligen gör en egen självständig bedömning. Känner sig vårdnadsutredaren osäker på vilken lösning som är den bästa finns ingen anledning att utredaren avger någon rekommendation. Vårdnadsutredningens viktigaste funktion får nämligen anses ligga i sammanställningen och redovisningen av de faktiska omständigheterna. Det är domstolens sak att avgöra målet utifrån dels dessa omständigheter, dels vad som framkommer vid huvudförhandlingen.

UFR kan inte se att det inom ramen för gällande ordning finns nämnvärt utrymme för domstolar att i utökad utsträckning förhindra upprepade och långvariga processer.

UFR motsätter sig en inskränkning av möjligheten att meddela interimistiska beslut. UFR instämmer dock i kommitténs bedömning att rätten att överklaga interimistiska beslut inte bör inskränkas. UFR ser det som självklart att också interimistiska beslut skall grunda sig på vad som är bäst för barnet.

UFR avstyrker förslaget om att det skulle krävas prövningstillstånd vid överklagande från tingsrätt till hovrätt. Vårdsnadsfall innefattar svåra överväganden där det sällan går att med säkerhet sluta sig till vilket som är den bästa lösningen. Övervägandena hänför sig i stor utsträckning till svårbedömda bevisfrågor som dominerar. Det är omtalat bland domare och advokater att vårdsnadsfallen har blivit mer komplexa och infekterade. En rimlig ståndpunkt är att ju mer svårbedömd en rättsvist är desto viktigare är det med en möjlighet till prövning i mer än en rättsinstans.

UFR instämmer helt i vilka vinster som ligger i att snabbt kunna erbjuda föräldrarna samarbetsamtal. UFR bedömer dock att det krävs tvingande föreskrifter för att förmå socialnämnderna att erbjuda uppföljningssamtal och samarbetsamtal i enlighet med vad som rekommenderas av Socialstyrelsen.

UFR tillstyrker förslagen om att frågor om verkställighet av domar, avtal och interimistiska beslut rörande vårdnad, boende eller umgänge flyttas till allmän domstol.

UFR avstyrker att svensk domstol skall ges möjlighet att vägra att meddela beslut om verkställighet av utländskt beslut angående verkställighet av dom. Att vägra verkställa en utländsk domstols beslut innebär en överprövning av beslutet och kan som regel inte anses vara till barnets bästa. Ett sådant förfarande skulle kunna beskrivas som en legalisering av en förälders rättsstridiga agerande och vore till skada för Sveriges anseende som rättsstat.

Avsnitt 2 Inledning

Avsnitt 2.4 Våld i nära relationer

UFR anser att påståendet i betänkandet, att kvinnors våld mot män är liten i förhållande till mäns våld mot kvinnor, inte är korrekt.

Internationellt finns hundratals jämförande undersökningar av våld i nära relationer som visar att båda könen är ungefär lika våldsamma.¹ I Sverige har endast en jämförande undersökning gjorts om våld i nära relationer. Undersökningen, som utfördes av professor Peter Gill och fil mag Carita Remahl vid Högskolan i Gävle, presenterades i DN Debatt den 27 januari 2005 under rubriken *Kvinnor lika våldsbenägna som män i parförhållanden*.² På grundval av nämnda forskningsresultat menar UFR att påståendet i betänkandet inte är korrekt att det oftast är en man som utsätter en kvinna för våld och att det endast i liten utsträckning förekommer att kvinnor misshandlar eller på annat sätt kränker sina män.³

Avsnitt 3 Barnet i fokus

Avsnitt 3.2 Barnets bästa

UFR ansluter sig till ståndpunkten att barnets bästa skall tillmätas avgörande betydelse vid alla beslut som rör vårdnad, boende, umgänge; vilket ju också är den rådande ordningen. UFR vänder sig emellertid mot det så kallade barnperspektivet med den innebörd och konsekvens som ges åt begreppet i betänkandet.

Att barnets bästa skall komma i första rummet torde numera vara odiskutabelt. Eftersom barnets välmående oftast är avhängig av båda föräldrarnas situation ser UFR det som ofrånkomligt och följdriktigt att även denna aspekt i realiteten kommer att vägas in i bedömningen.

En källa till meningsskiljaktigheter är vad som verkligen är till barnets bästa; såväl i allmänhet som i det enskilda fallet. Några absolut säkra svar står sällan att få. En väl förankrad uppfattning är dock att det är till barnet bästa med en nära och god kontakt med båda föräldrarna och med övriga nära anhöriga till barnet. Denna ståndpunkt bör även domstolar och myndigheter ha som utgångspunkt i sin handläggning. De fall där omständigheter föranleder en annan bedömning får anses sällsynta och bör behandlas därefter; som rena undantagsfall.

¹ Uppgifter om 174 vetenskapliga rapporter har samlats av professor Martin Fiebert, <http://www.csulb.edu/~mfiebert/assault.htm>.

Rapporterna visar entydigt att kvinnor och män är ungefär lika våldsbenägna.

² Rönen presenterades även i tre föredrag vid den avslutande forskningskonferensen i det nordiska forskningsprogrammet *Kön och våld (2000-2004)*, Göteborg 10-12 juni 2005.

³ S. 201 i betänkandet.

Det är angeläget att inte förbise betydelsen för barnet av föräldrakontakterna även i ett längre perspektiv. Det är flitigt omvittnat att en bruten föräldrakontakt kan sätta djupa spår i en människas själsliv; spår som kan yttra sig långt fram i livet.⁴

I betänkandet talas om *barnets bästa ur ett barnperspektiv*. Vad som rent konkret åsyftas med termen *barnperspektiv* beskrivs något diffust och stundom motsägelsefullt. Resonemanget i betänkandet om respekt för barnets fulla människovärde och integritet kan i förstone framstå som tämligen okontroversiellt, liksom att barn skall få sina åsikter respekterade. Sistnämnda kan dock leda in på en farlig väg. Till att börja med ligger en uppenbar svårighet i att söka fastställa barnets innersta vilja. Vidare är det ett dilemma om den åsikt barnet bedöms ha står i strid med vad som erfarenhetsmässigt framstår som bäst för barnet. Ett barn har sällan eller aldrig förmåga att se till konsekvenserna på längre sikt. Hur skall det exempelvis kunna förväntas att ett barn väger eventuella kortsiktiga vinster mot risken för psykiska komplikationer i vuxen ålder till följd av en omtintgjord föräldrakontakt?

Barn som befinner mitt i en infekterad strid mellan föräldrarna kan knappast anses som särskilt kompetenta eller resursstarka.⁵ De är snarare villrådiga, utsatta och svaga. De befinner sig liksom föräldrarna i en svår kris. Om kontakten med den ena föräldern brutits på grund av striden kan barnet bära på en sorg och en saknad som barnet inte tillåts ge uttryck för. Den avbrutna kontakten med den ena föräldern leder till ett större beroende av den kvarvarande föräldern och en rädsla att även mista denna förälder eller åtminstone mista dennes kärlek. Samtidigt har barnet i huvudsak bara tillgång till det ”beslutsunderlag” som tillhandahålls av den kvarvarande föräldern; ett ofta mycket laddat och partiskt underlag. Den ”åsikt” barnet ger uttryck för kan snabbt vändas till den motsatta så snart kontakten med den andre föräldern normaliseras och/eller barnet kommer ifrån den kvarvarande förälderns negativa inflytande.

Barnets bästa ur ett barnperspektiv har förvisso en positiv klang. Att säga sig anlägga ett sådant perspektiv som förevändning för att låta barn ta ett ansvar för vuxnas konflikter är därför ägnat att vilseleda. UFR menar att det vore direkt oansvarigt att hänskjuta frågor av rent livsavgörande karaktär till barn i sådana utsatta situationer som när de är föremål för en infekterad vårdnads- och umgängestvist. Det vore således att göra barnen en björntjänst att grunda ett beslut på det så kallade barnperspektivet med den innebörd begreppet ges i betänkandet.

⁴ För att belysa detta kan hänvisas till de erfarenheter som insamlats genom det globala nätverket Lost Daughters United. Internet: <http://www.lostdaughtersunited.org/>

⁵ Jfr. s 106 i betänkandet

Avsnitt 4 Vårdnad

Avsnitt 4.2 Gemensam vårdnad mot en förälders vilja

UFR förordar automatisk gemensam vårdnad för alla ogifta föräldrar från faderskapsfastställelsen.

UFR ser det överflödigt att återupprepa ”barnets bästa” i 6 kap 5 § föräldrabalken.

UFR motsätter sig en återgång till den ordning som gällde före 1998 års reform och som innebar att en förälders motstånd mot gemensam vårdnad i sig uteslöt den vårdnadsformen. Istället förespråkas en uttrycklig presumtionsregel i lagtexten om att gemensam vårdnad är det bästa för barnen.

Även UFR ser det givetvis som förkastligt att en förälder utsätter en familjemedlem för våld. Dock motsätter sig UFR att en förälder presumeras vara olämplig som vårdnadshavare enbart av det skälet att föräldern utövat våld eller annan kränkande behandling, förutsatt att våldsutövningen inte riktats mot barnet. UFR menar att det erfordras en mer nyanserad syn än vad som kommit till uttryck i betänkandet. Vidare får aldrig ett obestyrt påstående om våld etc. ensamt läggas till grund för bedömningen.

Till att börja med vill UFR uppmärksamma att det är hög tid att föräldrabalken ges en mer könsneutral framtoning genom att det införs automatisk gemensam vårdnad för alla ogifta föräldrar från faderskapsfastställelsen.

UFR delar som nämnts i avsnitt ”3” inställningen att barnets bästa skall tillmätas avgörande betydelse vid alla beslut som rör vårdnad, boende och umgänge. En reglering med denna innebörd återfinns redan idag i flera av föräldrabalkens stadganden (6 kap 15 a § första stycket och 20 § första stycket). Stadgandet i 6 kap 2 a § första stycket tar sikte på 6 kap i dess helhet. En återupprepning enligt kommitténs i 5 § första stycket tillför sålunda inget nytt. Snarare borde övervägas om inte återupprepningen i 15 a och 20 §§ borde utmönstras.

Domstolar och handläggande myndigheter är sedan länge på det klara med att den avgörande faktorn skall vara barnets bästa. De eventuella tillämpningssvårigheter som förekommer torde inte hänföras till tveksamheter om i vilken mån ett beslut skall grundas på vad som är bäst för barnet, utan på svårigheten att fastställa vad som verkligen är bäst för barnet. Detta dilemma kvarstår oavsett de i betänkandet föreslagna ändringarna i lagtexten.

Enligt direktiven till kommittén skall det inte ske en återgång till den ordning som gällde före 1998 års reform och som innebar att en förälders motstånd mot gemensam vårdnad i

sig uteslöt den vårdnadsformen. Likväl resulterar kommitténs förslag i just detta. Särskilt remarkabelt framstår det genom följande uttalande i betänkandet.

Om den förälder som motsätter sig gemensam vårdnad anför vägande skäl för sin ståndpunkt är det med utgångspunkt enbart i barnets bästa enligt vår mening ofta lämpligt att inte gå emot den förälderns vilja.⁶

Skillnaden mot tidigare ordning skulle därmed enbart bli kosmetisk. Med kommitténs synsätt skall det nämligen räcka med att ”vägande skäl” anføres från endera parten. Genom sammankopplingen med ”barnets bästa” tillför kommittén dessutom en presumtion stick i stäv med rubriken för avsnitt 4.2.1 i betänkandet:

Bedömningen av när gemensam vårdnad är till barnets bästa skall vara nyanserad och inte bygga på presumtioner

I konsekvens med rubriken borde det heller inte presumeras att det är till barnets bästa att vårdnaden blir enskild så snart ena föräldern anför vägande skäl mot att vårdnaden blir gemensam. För övrigt finns i allmänhet betydligt tyngre skäl som talar för gemensam vårdnad.

Enligt betänkandet är en grundläggande förutsättning för gemensam vårdnad

”[...] att föräldrarna kan samarbeta med varandra, respektera varandra, och inte använda den gemensamma vårdnaden som en maktkamp för att fortsätta den egna konflikten.”⁷

Här radas synbarligen upp krav för gemensam vårdnad som torde diskvalificera denna vårdnadsform i snart alla sagt alla ärenden som förs till domstols prövning. De föräldrar som respekterar varandra och kan samarbeta o.s.v. lär kunna lösa sina meningsskiljaktigheter utan att behöva ta steget att gå till domstol. Uttalandet visar återigen att kommittén i själva verket strävar efter en återgång till den ordning som gällde före 1998 års reform.

Ytterligare en presumtion för vad som är till barnets bästa består i att gemensam vårdnad enligt betänkandet föreslås bli utesluten om ”en förälder utsätter en familjemedlem för våld trakasserier eller annan kränkande behandling”. UFR instämmer i och för sig i att sådana omständigheter kan tala mot gemensam vårdnad. Förekomsten av familjevåld uppvisar emellertid så vitt skilda bakgrunder och förklaringar så att det är högst tveksamt om en presumptionsregel med nämnda innebörd skulle medföra något egentligt stöd i beslutsprocessen. Följande exempel belyser problematiken med familjevåld.

Det vanskliga i att uppställa presumtioner för särpräglade fall kan belysas med resonemanget i betänkandet kring den exceptionella situationen när den ena föräldern dödat den andre. Enligt betänkandet skall en vårdnadshavare som avsiktligt tagit livet av den andre

⁶ S. 113 i betänkandet

⁷ S. 112 i betänkandet

vårdnadshavaren i princip alltid skiljas från vårdnaden. Likafullt målas i betänkandet upp ett scenario som skulle kunna tänkas utgöra ett undantag.⁸

UFR anser att det vore djupt beklagligt med en återgång till förhållandena före 1998. Istället förordas en uttrycklig presumptionsregel om att gemensam vårdnad är det bästa för barnen. Denna utgångspunkt ter sig ganska naturlig. Det får nämligen helt enkelt förutsättas att även om förmågan att ta hand om barn varierar, så älskar den överväldigande delen av alla föräldrar sina barn och vill dem allt gott. Båda föräldrars delaktighet i beslut som rör barnet blir därigenom en positiv resurs till gagn för barnet.

UFR anser det inte meningsfullt att belasta barnet med att pressa fram dess ”åsikt” även i vårdnadsfrågan. Ur barnets synvinkel är vårdnadsfrågan oftast av underordnad betydelse. Det som mer påtagligt påverkar barnets tillvaro är boende- och umgängesfrågorna.

Gemensam vårdnad innebär förvisso inte att allt som rör barnet fördelas efter fullständig likhet mellan föräldrarna.⁹ Var barnet har sitt stadigvarande boende har betydligt större inverkan på föräldrarnas inflytande över barnet och på barnets tillvaro än vårdnaden.

Vårdnadsfrågan påverkar huvudsakligen föräldrarnas roll och föräldrarnas inbördes relation i förhållande till barnet. Den förälder som utesluts som vårdnadshavare kan med visst fog känna sig underkänd som förälder. Efter en infekterad och psykiskt påfrestande tvist är det inte ovanligt att den föräldern inte känner sig motiverad eller orkar med kvarvarande delar av föräldrskapet. Resultatet kan bli ännu en frånvarande förälder, till stor skada för barnet. Lagstiftningen måste utformas så att sådana effekter motverkas.

Man skall komma ihåg att även om bara ena föräldern är vårdnadshavare så är det likväl ytterst angeläget att föräldrarna samarbetar kring barnet. Även vid enskild vårdnad går ju samarbetssvårigheter mellan föräldrarna ut över barnet. Att den ena föräldern utesluts från att ta del i vårdnaden främjar inte samarbete, tvärtom. Delaktighet leder till engagemang och en strävan efter konstruktiva lösningar. Motsatsen leder till utanförskap och misstro.

UFR delar inte farhågorna om att det skulle leda till ökad strid mellan föräldrarna om det uppställdes tydliga krav på samarbete genom gemensam vårdnad.¹⁰ Tydlighet och förutsägbarhet i regelverk och rättstillämpning gagnar i allmänhet utomprocessuella samförståndslösningar. Otydlighet, kravlöshet och undfallenhet har motsatt effekt.

Samarbete kräver ett visst mått av aktivt handlande. Envar av föräldrarna kan i princip när som helst välja att avstå från att samarbeta. I en vårdnadstvist kan boföräldern förvänta sig ett visst försteg vid ett bristande samarbete. I samma situation riskerar däremot den föräl-

⁸ S. 120 i betänkandet

⁹ Jfr. s. 115 i betänkandet

¹⁰ Jfr. NJA 1999 s.451 och RH 1999:13.

der som endast har umgänge med barnet att få försämrade eller rentav helt omintetgjord kontakt med barnet. Nuvarande tillämpning av föreskriften att enbart barnets bästa skall beaktas medför att det inte fästs något avseende vid vem av föräldrarna som bär huvudansvaret för samarbetsvårigheterna. Detta kan ge boföräldern ett intresse av att underblåsa konflikten.

Det går knappast att överskatta lagstiftningens och rättstillämpningens styrande effekt på den hållning tvistande väljer att inta i samband med en rättsprocess. Detta gäller såväl i vårdnads mål som i andra mål. Om det vore möjligt för en förälder att, med hänvisning enbart till samarbetsvårigheter, inlägga sitt veto mot gemensam vårdnad kan det förväntas att samarbetsvårigheter mellan separerade föräldrar skulle bli än mer vanligt förekommande. Med en lagstiftning som premierar den förälder som vägrar medverka till samförståndslösningar kan vi alltså förvänta oss fler föräldrar som vid oenighet söker konfrontation, vilket medför ett ökande antal vårdnadstvister, åter till stor skada för barnen. Lagstiftning och rättstillämpning bör således inte innehålla incitament för en förälder att obstruera.

Vad gäller våld och övergrepp i familjen delar UFR inställningen att detta innebär en allvarlig risk för barnets fysiska och psykiska hälsa. UFR anser dock att de slutsatser som dras i betänkandet i stor utsträckning grundar sig på generaliseringar och avsevärda förenklingar av verkligheten.

UFR anser att goda skäl talar för att distinktionen upprätthålls mellan våld och annat övergrepp som å ena sidan riktat sig mot barnet och å andra sidan riktat sig mot annan; företrädesvis den andre föräldern. Otyglad aggressivitet kan i och för sig vara en ofrånkomlig del av en persons läggning eller en följd av missbruk. Våldet har då kanske även ha drabbat barnet. Om en förälder uppvisar sådana drag talar detta givetvis mot vederbörandes lämplighet som vårdnadshavare. Men det förekommer även situationer när våldshandlingar inte bör påverka lämpligheten. Det kan vara fråga om våld som tagits till av ena parten uteslutande efter avsevärd provokation och vid långvarig och djupgående söndring i förhållandet med den andre. Självfallet är våldsutövningen inte heller i ett sådant fall en ursäktlig, dock finns en bakgrundsförklaring som inte kan negligeras. Har våldet inte riktats mot barnet och parterna dessutom tagit konsekvensen av den djupgående konflikten genom att separera och våldet därefter inte återupprepats är det svårt att se varför vederbörande förälders lämplighet som vårdnadshavare skulle påverkas. Fortfarande är det barnets bästa som efter en nyanserad och saklig bedömning skall vara avgörande.

Hur skall då ett *påstående* om våld och annat övergrepp bedömas? I betänkandet framställs det som en rättssäkerhetsfråga enbart för den som beskylls för gärningen. UFR menar att det i lika hög grad handlar om barnets rättssäkerhet. Till detta skall läggas den ofrånkomliga tidigare omnämnda aspekten med lagstiftningens styrande effekt på handlingsmönstret.

I de fall en vårdnads- och/eller umgängestvist aktualiseras finns det ingen anledning att anta att det skulle finnas något nämnvärt mörkertal vad gäller våldsutövning m.m. Har våld eller annat övergrepp verkligen ägt rum så kan det förutsättas att det också resulterat i polisanmälan. Detta kan förklaras med att parterna redan genom vårdnads/umgängesprocessen har siktet inställt på en rättsprocess. Därigenom är steget att hänskjuta stridigheterna till rättsväsendet så att säga redan övervunnet.

Efter polisanmälan tar en förundersökning vid. I de fall förundersökningen ger tillräckligt underlag för åtal och senare en fällande dom finns fog för att omständigheterna som legat till grund för åtalet vägs in i bedömningen av såväl vårdnads- som umgängesfrågan. Därvidlag skall det dock, som nämnts ovan, också beaktas om gärningen riktat sig mot barnet eller annan.

Hur skall man då hantera situationen då det inte finns någon fällande dom som ger stöd för ena partens påståenden om våld eller annat övergrepp? Enligt betänkandet skall domstolen även i en sådan situation verka för att saken utreds vidare i en vårdnadsutredning, eventuellt kompletterad med riktlinjer.¹¹ Detta skulle i praktiken innebära att socialnämnden skulle bedriva brottsutredande verksamhet med domstolen som ”förundersökningsledare”! I många fall skulle detta alltså ske i en situation där polis och åklagare efter utredning redan kommit fram till att brott inte kunnat styrkas; alternativt att domstol friat den tilltalade.

Självklart besitter inte socialnämnden bättre kompetens för brottsutredande verksamhet än polisen. Det kan inte förväntas att en handläggande socialsekreterare kommer att kunna bedriva vare sig spaning eller bevissäkring. Skillnaderna är uppenbara i tillvägagångssättet vid å ena sidan de kurativa samtalen socialsekreteraren normalt ägnar sig åt och å andra sidan förhör med misstänkt eller vittne. Mot denna bakgrund lär socialsekreteraren huvudsakligen bli hänvisad till att enbart bedöma parternas respektive utsagor. Resultatet blir en ”brottsutredning” av betydligt lägre kvalitet än polisens.

Poängen med att överlåta brottsutredande verksamhet till socialnämnden synes enligt betänkandet vara att beviskraven kan sättas lägre än vad som gäller vid brottmål. Detta är emellertid en utveckling som enligt UFR:s uppfattning är oacceptabel. Ståndpunkten motiveras närmare i det följande och vidare i UFR:s kommentar till avsnitt 7.

I betänkandet anges att den risk som kan misstänkas, kan få återverkningar när det gäller vårdnad, boende och umgänge under utredningstiden.

Att det under en interimistisk period sålunda kan behöva ske inskränkningar i ett barns kontakt med en förälder på grundval av ett begränsat utredningsmaterial är något som en förälder måste tåla.¹²

¹¹ S. 119 i betänkandet.

¹² S. 119 i betänkandet.

Frågan är då vad barnet måste tåla. Den sorg och förtvivlan ett barn kan känna vid en mistad föräldrakontakt är säkert i nivå med den som en förälder kan känna över att inte i önskad utsträckning få ta del i sitt barns uppfostran och utveckling.¹³

Det torde vara allmänt bekant att ett interimistiskt beslut oftast har avgörande inverkan på den slutliga utgången i tvisten. Detta hänger bland annat samman med en strävan att inte förändra en fungerande ordning, exempelvis genom att flytta ett barn från dess invanda miljö. Därför skulle den förälder som beskyller den andre för övergrepp, med kommitténs förslag, kunna motse ett klart försteg i den fortsatta processen oavsett sanningshalten i beskyllningen och oavsett vad den fortsatta utredningen utvisar.

Till detta skall läggas den skada i föräldra-barnrelationen som uppstår genom en inskränkt eller rentav bruten kontakt. Även ett relativt kort uppehåll i kontakterna, under någon/några månad/månader, kan vara förödande på grund av barns annorlunda tidsuppfattning. Problemen blir givetvis ännu påtagligare om boföräldern under utredningstiden smutskastar umgängesföräldern för barnet.

Den risk som finns för barnet vid kontinuerlig föräldrakontakt skall ställas mot den skada som drabbar barnet vid en inskränkning i föräldrakontakten. Detta återkommer vi till och utvecklas närmare i avsnitt ”7”.

UFR:s hållning är att påståenden från den ena föräldern om våld eller annat övergrepp måste ha vunnit stöd i polisutredning eller i fällande dom för att påståendena skall beaktas vid domstolens interimistiska prövning.

Även i detta sammanhang är det viktigt att erinra om vad som tidigare nämnts om lagstiftningens och rättstillämpningens styrande effekt på tvistandes handlingsätt. Det vore naivt att inbilla sig annat än att grundlösa beskyllningar skulle bli frekventare om en förälder därigenom per automatik skulle vinna processuella fördelar. Det är redan idag relativt vanligt förekommande med beskyllningar mellan tvistande föräldrar om olika former av våld och övergrepp. UFR:s bedömning är att problemet under senare år har tilltagit. Ofta framförs beskyllningarna först som i ett led i en pågående eller förväntad vårdnads- och/eller umgängestvist. Belägg för att problemet ökat har också framkommit vid kommitténs diskussioner med domare och advokater. Dessa har sagt sig uppleva att tvisterna har blivit mer komplexa och infekterade.¹⁴ I detta får bland annat förutsättas ligga att olika slags beskyllningar av allvarligare art har tilltagit. Det finns ingen anledning att anta att ökningen skulle motsvaras av ett stigande antal begångna övergrepp. Ökningen måste därför med största säkerhet tillskrivas osanna beskyllningar och bero på det faktum att dylik taktik redan i nuläget ger ett övertag i processen.

¹³ Jfr. s. 118 i betänkandet.

¹⁴ S. 226 och 851 i betänkandet.

En grundlös beskyllning om våld eller annat övergrepp utgör en svår kränkning av den som utpekas, i synnerhet om beskyllningen avser påstått övergrepp mot barn. Att ange en oskyldig till polis eller annan myndighet kan i sig vara brottsligt. I straffskalan ingår fängelse upp till två år (falsk/obefogad tillvitelse och falsk/vårdslös angivelse enligt 15 kap 6 och 7 §§ brottsbalken). Det måste anses helt oacceptabelt med en civilrättslig rättstillämpning som i praktiken uppmuntrar till straffbelagda gärningar. UFR menar att så skulle bli fallet vid ett genomförande av kommitténs förslag.

Avsnitt 4.3 Automatisk prövning av vårdnadsfrågan

UFR avstyrker förslaget med automatisk prövning av vårdnadsfrågan om socialnämnden får kännedom om omständigheter som tyder på att barnet kan fara illa.

UFR anser vidare att närstående ges talerätt om vårdnadsöverflyttning. Kretsen av närstående bör i ett första skede begränsas till barnets far- och morföräldrar.

Om ett barn far illa är det knappast vårdnadsfrågan som bör ges den högsta prioriteten. Polis och socialnämnd har goda möjligheter att på kort sikt vidta åtgärder för att skydda barnet även utan en omprövning av denna fråga. Om det efter erforderlig utredning, där alla parter bereds tillfälle att yttra sig, framkommer skäl som motiverar en prövning av vårdnadsfrågan skall så givetvis ske. Detta är dock i allmänhet inget ställningstagande som hastar. UFR anser det därför inte påkallat med någon automatisk prövning av vårdnadsfrågan såsom föreslagits i betänkandet.

I motsats till kommitténs uppfattning anser UFR att närstående skall ges talerätt om såväl vårdnadsöverflyttning som umgänge. Detta motiveras framförallt av att socialnämnden i praktiken inte använder sig av den nuvarande möjligheten att befrämja barnets behov av sina mor- och farföräldrar och andra nära anhöriga via domstol.

Kretsen av närstående bör i ett första skede begränsas till barnets far- och morföräldrar. Vid en framtida utvärdering av reformen kan man lämpligen också ta ställning till en eventuell utvidgning av närståendekretsen; vidare om detta i avsnitt ”6.7”.

Avsnitt 4.4 Vårdnadens innebörd, bestämmanderätten

UFR förespråkar införandet av den så kallade svenska modell som skisserats i betänkandet.

Som tidigare nämnts anser UFR att gemensam vårdnad med få undantag är den bästa lösningen för barnet. Den skiss över en svensk modell för att fördela kompetensen mellan föräldrarna i vårdnadsfrågor har den avgörande fördelen att fler föräldrapar skulle komma i fråga för gemensam vårdnad. Förutsättningarna för vårdnadsformen underlättas och det kan förväntas att föräldrarnas varierande engagemang inom olika områden kan tas bättre

tillvara vid en kompetensfördelning. I övrigt instämmer UFR i de fördelar med modellen som anförs i betänkandet. Enligt UFR:s uppfattning uppväger fördelarna de eventuella nackdelar som finns.

I sammanhanget vill UFR uppmärksamma behovet av en reformering av sekretesslagen vad avser möjligheterna för en förälder som inte är vårdnadshavare att få ta del av uppgifter som är sekretesskyddade till förmån för barnet. Huvudregeln enligt gällande rätt är att endast barnet självt och vårdnadshavaren har rätt att ta del av sådana uppgifter. Bland de sekretesskyddade uppgifterna märks uppgifter om barnets personliga förhållanden i syfte att förebygga eller avhjälpa skolsvårigheter. UFR anser att det i normalfallet inte kan anses vara till gagn för barnet att en förälder förvägras ta del av dessa uppgifter. Såväl skolan som barnet vinner på att ha delaktiga och engagerade föräldrar oavsett om dessa är vårdnadshavare eller ej.

Avsnitt 5 Boende

Avsnitt 5.2 Växelvis boende

UFR tillstyrker förslaget att domstolens möjlighet att besluta om växelvis boende skall komma till direkt uttryck i lagtexten. Vidare vill UFR framhålla att det ofta är bättre för barnet att boendet flyttas över till den andra föräldern i fall då det förekommer omfattande umgängessabotage.

UFR instämmer i huvudsak i de överväganden om växelvis boende som görs i betänkandet. Dock gäller även i detta sammanhang vad UFR anfört i avsnitt ”4.2” om nackdelarna med att inhämta barnets åsikt och den betydelse som skall ges åt påståenden om våld och andra övergrepp.

Det är UFR:s mening att det ofta är bättre för barnet att boendet flyttas över till den andra föräldern i fall då det förekommer omfattande umgängessabotage. Visserligen kan en överflyttning av boendet innebära viss psykisk press på barnet men denna är av temporär natur. Den är också mindre allvarlig än den påfrestning barnet utsätts för genom att bo kvar hos en umgängessaboterande förälder där barnet far illa av att utan saklig grund isoleras från umgängesföräldern och som kränker barnets rätt till sina bägge föräldrar.

Avsnitt 6 Umgänge

Avsnitt 6.2 Umgänget är till för barnet

UFR delar uppfattningen att ett beslut om umgänge skall grunda sig enbart på vad som är bäst för barnet.

I likhet med vårdnadskommittén anser UFR att en prövning av umgängesfrågan skall grunda sig på vad som är bäst för barnet. Prövningen skall göras med beaktande av samtliga relevanta omständigheter i det enskilda fallet. Därvid anser UFR dock att föräldrarnas förhållande till varandra i allmänhet är av underordnad betydelse för umgängesfrågan.¹⁵

Lika viktigt som det är att barnet inte far illa när det umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med är det givetvis att barnet inte far illa då det är tillsammans boföräldern.¹⁶ Om barnet löper risk för att utsättas för våld eller annat övergrepp av boföräldern fyller umgänget med den andre föräldern även den viktiga funktionen att det försvårar för boföräldern att dölja övergreppet.

Avsnitt 6.3 Umgängessabotage och umgängesvägran

UFR anser att umgängessabotage och liknande handlingsmönster vittnar om en gravt bristande respekt för och omtanke om barnet. För att motverka sådana tendenser är det angeläget med ett markerat avståndstagande i lagstiftning och rättstillämpning.

UFR vänder sig starkt mot så kallat umgängessabotage. Den förälder som medvetet försöker förstöra relationen mellan barnet och den andra föräldern begår ett allvarligt övergrepp framförallt mot barnet. UFR har intryck av att problemet är i tilltagande, vilket sannolikt kan förklaras med att tillvägagångssättet i ökande utsträckning leder till önskat resultat för den förälder som hämningslöst utnyttjar metoden.

Företeelsen med umgängessabotage har sedan länge varit föremål för relativt omfattande forskning bland annat i USA. Begreppet Parental Alienation Syndrom (PAS) har myntats i USA och står för ett handlingsmönster hos en förälder som går ut på att systematiskt fjärma (främmandegöra/alienera) ett barn från den andra föräldern. Detta kan ske genom att en förälder på olika sätt bearbetar barnet för att få detta att ta avstånd från den andre föräldern. Ogrundade anklagelser om övergrepp och svartmålning av den andre föräldern är exempel på två kriterier för PAS. Barn som utsätts för PAS löper stor risk att ta psykisk skada såväl på kort som på lång sikt. En översiktlig promemoria om huvudinslagen i PAS biläggs detta remissvar, [bilaga A](#). Promemorian har utarbetats av fil dr, leg psykolog Lena Hellblom Sjögren.¹⁷

¹⁵ Jfr. s. 166 i betänkandet.

¹⁶ Jfr. s. 167 i betänkandet.

¹⁷ Dr. Lena Hellblom Sjögren var särskilt inbjuden talare vid den internationella konferensen 18 – 19 oktober 2002 i Frankfurt (Main), Tyskland, på temat ”The Parental Alienation Syndrom (PAS)”. I den internationella konferensen deltog drygt 400 personer från 13 länder. Konferensdokumentationen i bokform ”Das Parental Alienation Syndrome (PAS)” (392 sidor) har getts ut på förlaget ”VWB – Verlag für Wissenschaft und Bildung”, Postfach 11 03 68, DE-108 33 Berlin, Tyskland. ISBN 3-86135-202-8.

Av någon anledning har PAS inte uppmärksammats i någon större utsträckning i vårt land. I flera andra västländer betraktas PAS som en realitet som måste motverkas.¹⁸ Denna insikt har inte fått något större genomslag i Sverige. Paralleller kan dras till den debatt som nyligen uppkommit kring mäns våld mot kvinnor, varvid det framkommit att de forskningsrön som beaktats i beslutsprocessen varit ensidigt inriktade på det så kallade köns-maktperspektivet. Alternativa lösningar, såsom behandling av våldsbenägna män, har negligerats. UFR ser det som ytterst angeläget att en liknande ensidighet inte tillåts präglade diskussionerna om vårdnad och umgänge. Därför måste också forskningsrönen om PAS ingå i regerings och riksdags beslutsunderlag.

En förälders agerande och en förälders skäl för sitt agerande är utan undantag två ytterst betydelsefulla faktorer för att fastställa vederbörandes lämplighet i att ha hand om barnet.¹⁹ Umgängessabotage och PAS vittnar – i likhet med fysiskt våld mot barnet – undantagslöst om en bristande respekt för och omtanke om barnet. Beteendet leder alltid till oönskade konsekvenser för barnet. Umgängessabotage kan rentav jämföras med barnmisshandel. Vidare ger beteendet anledning att starkt ifrågasätta vederbörande förälders allmänna omdöme och förmåga att tillmötesgå barnets behov. Detta måste också få återverkningar i umgängesfrågan och i svårare fall också i vårdnads- och boendefrågan. Såvitt UFR har uppfattat nuvarande rättstillämpning grundas beslut i detta avseende ingalunda ” [...] på något slags rättvise- eller bestraffningstänkande ur ett föräldraperspektiv”.²⁰ Beslut till nackdel för den förälder som ägnar sig åt umgängessabotage torde undantagslöst kunna motiveras med hänvisning till barnets bästa.

Det resonemang som förs fram i betänkandet kan tolkas som en strävan att tona ner betydelsen av den skada som vållas genom umgängessabotage. Om så varit kommitténs avsikt finner UFR detta högst anmärkningsvärt. Alla tendenser att bagatellisera umgängessabotage är ägnade att befrämja beteendet. Lagens normpåverkande kraft gör det angeläget med en lagstiftning som innebär ett tydligt avståndstagande från umgängessabotage och liknande destruktiva handlingsmönster till skada för barnet. Precis som sexköplagen har påverkat allmänhetens syn på prostitution vore det i samma syfte önskvärt med en kriminalisering av umgängessabotage.

PAS utgör en kvalificerad form av umgängessabotage. Så länge denna gärning inte är kriminaliserad ankommer det på socialnämnden att, med stöd av 5 kap 1 § och 11 kap 1 § socialtjänstlagen (2001:453), svara för utredningen i denna del.

¹⁸ Vid en undersökning av rättspraxis gjord våren 2003 konstaterades att det meddelats prejudicerande domar, med domskäl vari uttryckligen hänvisades till förekomst av PAS, i Australien, sju av Canadas tio provinser, Israel, Schweiz, Storbritannien, Tyskland och 22 delstater i USA..

¹⁹ Jfr. s. 169 i betänkandet.

²⁰ S. 169 i betänkandet.

Avsnitt 6.4 Umgängesstöd och annan lämplig åtgärd

UFR delar uppfattningen att benämningen umgängesstöd är mer passande än kontaktperson.

Förordnande om umgängesstöd skall ske med urskiljning. UFR instämmer i att det kan vara lämpligt att inför domstolens beslut i fråga om umgängesstöd inhämta socialnämndens yttrande i frågan. Dock under förutsättning att förfarandet inte medför nämnevård tidsutdräkt.

Det förtjänar att framhållas att förordnande om umgängesstöd inte bör ske slentrianmässigt så snart kontakten mellan umgängesförälder och barn skall återupptas efter att ha varit bruten under någon tid. Föreligger PAS²¹ hör det till den gängse bilden att den alierande föräldern systematiskt tillför barnet rädsla, inte minst rädsla för den andre föräldern.²² Ett barn som är utsatt för PAS kan uppfatta en utomstående persons närvaro vid umgänget som en bekräftelse på att den alierande föräldrarnas förmenta oro varit berättigad. Ett umgängesstöd kan på så vis leda till att alieringen förstärks. Den bästa lösningen är att barnet träffar den andre föräldern under så normala förhållanden som möjligt. Säkraste sättet att dämpa barnets oro är nämligen att barnet ges möjlighet att genom egen erfarenhet bilda sig en uppfattning om den andre föräldern. På så vis får barnet en motbild av den alierande föräldrarnas svartmålning av den andre föräldern.

Det är rimligt att socialnämnden bereds tillfälle att i förväg yttra sig om i vilken utsträckning den har möjlighet att arrangera umgängesstöd. Det är emellertid viktigt att ett sådant yttrande kan avges med minsta möjliga tidsutdräkt i en redan i nuläget alltför långsam rättsprocess. Det måste kunna krävas att socialnämnden har en beredskap och rutiner för att snabbt kunna lämna ett efterfrågat besked.

Avsnitt 6.5 Situationer där umgänget ställer särskilda krav

UFR har i princip inga invändningar mot de överväganden som görs i rubricerat avsnitt i betänkandet.

Avsnitt 6.6 Annan kontakt än umgänge

UFR avstyrker förslaget om att det införs möjlighet för domstol att förordna om annan kontakt än direkt umgänge mellan barnet och en förälder eller annan närstående.

UFR vänder sig mot bruket av begreppet *indirekt umgänge*. Språkligt utgör begreppet i sig en motsägelse. Umgänge innefattar per definition fysisk närvaro mellan de som umgås. Att

²¹ Se avsnitt ”6.3” och bilaga A.

²² Detta brukar beskrivas som att rädsla är bränslet i PAS-proceduren. I den innefattas också rädsla för ensamhet; rädsla för att bli övergiven av den kvarvarande föräldern eller att mista dennes kärlek.

umgåås utan att träffas är sålunda lika otänkbart som att träffas per telefon. Vidare bör framhållas att kontakt via telefon, brev eller e-post aldrig kan ersätta umgänge i gängse bemärkelse. Begreppet *indirekt umgänge* är ägnat att skapa otydlighet i detta avseende.

Möjlighet att besluta om annan kontakt än umgänge, till exempel genom telefon, telefax och brev, finns ibland annat i Danmark och Finland. Vid förfrågan till dessa länder har det framkommit att motsvarande lagar inte har haft någon positiv effekt.

Det måste anses som självklart att en förälder som inte bor tillsammans med sitt barn obehindrat skall kunna brevväxla och samtala per telefon med barnet. En boförälder som förhindrar sådana kontakter kränker allvarligt barnets integritet. Skulle domstolar börja förordna om sådana andra kontakter skulle det kunna uppfattas som att det är tillåtet för en förälder att i avsaknad av förordnande förhindra dylika kontakter.

Om sedan en boförälder skulle trotsa en domstols förordnade om annan kontakt uppstår ett verkställighetsproblem. Skall boföräldern då föreläggas att vid vite förbjudas att hindra barnet från att ta del av brev från den andre föräldern? Skall breven anses ha gått på mottagarens risk eller krävs det att breven skickats som rekommenderad försändelse? I vilket fall framstår det som tämligen tungrott för den andre föräldern att driva en sådan process. Sammantaget överväger komplikationerna med den förslagna ordningen eventuella förtjänster.

Avsnitt 6.7 Närståendes talerätt om umgänge

UFR ser det som mycket angeläget att närstående ges talerätt om umgänge. Kretsen av närstående bör begränsas till barnets far- och morföräldrar.

För den händelse nämnda talerätt inte införs förespråkar UFR att det åtminstone ges möjlighet till överprövning i materiellt hänseende av socialnämndens beslut att inte väcka talan vid domstol.

Som angetts i avsnitt ”4.3” anser UFR att närstående till barnet skall ges talerätt om vårdnadsöverflyttning. De skäl som finns för närståendes talerätt om vårdnadsöverflyttning talar än starkare för införandet av närståendes talerätt om umgänge. Bland dessa får återigen framhållas att socialnämnden i praktiken inte använder sig av möjligheten att via domstol befrämja barnets behov av sina mor- och farföräldrar och andra som står barnet nära. I många fall finns inom denna krets de viktigaste personerna i barnets tillvaro, ibland rentav viktigare än föräldrarna. Det kan vara i ett läge då föräldrarna är fullt upptagna med egna problem som missbruk eller slitningar i sina relationer med nya partners. För barnet kan det då vara någon i den äldre generationen som står för tryggheten och kontinuiteten i tillvaron. Dessa anhöriga kan vara de enda personer som har egentlig inblick i och förståelse för barnets situation. Avskärmas dessa personer från barnet går barnet kanske miste

om en ”räddare i nöden”. Därigenom kan väsentlig information om barnets belägenhet även undanhållas socialnämnden.

Om nämnda talerätt inte införs förblir stadgandet i 6 kap 15 § tredje stycket, vad avser umgänge med annan som står barnet nära, bara en intet förpliktande målsättning. För att stadgandet skall bli normskapande krävs också en reell möjlighet att rättsligt genomdriva umgänget.

Barnet skall förvisso inte utsättas för fler processer än vad som är nödvändigt. Samtidigt är det nödvändigt att barnet inte förvägras berikande kontakter med personer som står barnet särskilt nära. Oron för ett stigande antal rättsprocesser får inte hindra införandet av en ordning som möjliggör för sådana närstående att få prövat om deras sak är till barnets bästa.

Precis som föräldrarnas rättsliga förhållande till barnet tillkommer genom den biologiska anknytningen till barnet – här bortses från föräldrar till adoptivbarn – kan kretsen av närstående lämpligen avgränsas genom liknande kriterier. I ett första skede bör sålunda kretsen av närstående som ges talerätt begränsas till barnets far- och morföräldrar. Genom denna snäva avgränsning minimeras risken att reformen leder till en alltför stor ökning av antalet rättstvister. I samband med en framtida utvärdering av reformen bör frågan om en utvidgning av närståendekretsen tas upp till förnyad prövning.

För den händelse nämnda talerätt inte genomförs talar inte minst rättssäkerhetsaspekter starkt för att det åtminstone införs en möjlighet till överprövning i materiellt hänseende av socialnämndens beslut att inte väcka talan vid domstol. Vid bifall till ett sådant överklagande tillförs samtidigt socialnämnden nya riktlinjer i sin verksamhet. Att socialnämnden skulle nödgas föra en talan som nämnden själv inte anser vara till barnets bästa skall rimligen inte vålla några problem för vederbörande handläggande tjänstemän, under förutsättning att de har en professionell och ödmjuk attityd till sin roll. Att svåra bedömningar kan leda till olika resultat faller sig naturligt. Det torde inte vara ovanligt att beslutsfattande organ och enskilda handläggare får inrätta sig efter beslut av högre instans trots att beslutet inte överensstämmer med den egna uppfattningen. UFR ställer sig helt oförstående till kommitténs betänkligheter inför en sådan situation.²³

²³ S. 196 i betänkandet.

Avsnitt 7 Risken för att barnet far illa

Avsnitt 7.2 Risken för att barnet far illa skall beaktas särskilt

UFR delar kommitténs bedömning att risken för att barnet far illa skall beaktas särskilt, vilket dock enligt UFR:s uppfattning överensstämmer med nuvarande lagstiftning och rättstillämpning.

UFR instämmer i att risken för att barnet far illa skall ges stor betydelse vid domstols och socialnämnds bedömning. Att så skall ske följer redan av nuvarande bestämmelse om att barnets bästa skall komma i första rummet. Vid riskbedömningen skall givetvis också uppmärksammas om barnet far psykiskt illa genom att till exempel bo i en mentalt nedbrytande miljö.

Avsnitt 7.3 En sannolikhetsbedömning skall göras

UFR tillbakavisar kommitténs förslag till tillvägagångssätt för sannolikhetsvärdering vid påstående om övergrepp.

Utredningen av eventuell misstanke om övergrepp mot barnet skall enligt UFR:s mening skötas av den samhällsinstans som är bäst skickad för brottsutredande verksamhet, det vill säga polisen. I denna utredning ingår normalt såväl förhör med vittnen och målsägande som utdrag ur sjukjournaler och annat utredningsmaterial.

Vi kommer i det följande att uppehålla sig vid situationen när polisutredning lagts ner eller domstol meddelat friande dom och det som återstår är ord mot ord om förekomsten av övergrepp. Finns det i denna situation skäl att anta att påståendena om övergrepp är osanna ankommer det enligt UFR:s uppfattning på socialnämnden²⁴ att utreda om föräldrarnas agerande kan ha sin grund i PAS eller annat för barnet destruktivt beteende. Om så visar sig vara fallet talar detta mot vederbörande förälders lämplighet i att ta hand om barnet.

Kan påståendena om övergrepp inte lämnas utan avseende²⁵ skall, enligt innebörden i betänkandet, ansvaret för ”brottsutredningen” övertas av socialnämnden. Mot detta vill UFR invända att socialnämnden inte kan förutsättas ha särskild kompetens inom området; i vart fall torde den vara avsevärt sämre än polisens.²⁶ Det ligger också i sakens natur att ju grövre beskyllningen är desto svårare blir det att lämna den utan avseende. Detta skulle ge incitament att framföra så grova beskyllningar som möjligt. Vidare enligt betänkandet skall sedan socialnämndens utredning om påstådda övergrepp ligga till grund för en riskbedöm-

²⁴ Se vidare avsnitt ”6.3”.

²⁵ S. 119 i betänkandet.

²⁶ Se avsnitt ”4.2”.

ning av domstolen, varvid beviskraven skulle sättas avsevärt än vad som gäller vid brottmål.

Följden av kommitténs förslag skulle sålunda bli lägre beviskrav i kombination med sämre utredning. Som nämnts i avsnitt ”4.2” finner UFR detta oacceptabelt. Vidare skulle det medföra att även osanna beskyllningar från ena parten skulle ge denne ett försteg i processen alldeles oavsett vad en utredning om de påstådda övergreppen slutligen utvisade.²⁷

För en förälder kan konsekvensen att mista kontakten med sitt barn te sig betydligt strängare än den straffrättsliga påföljd som gäller för den påstådda gärningen. Det är inte svårt att föreställa sig den frustration och vanmakt en oskyldigt ”dömd” förälder skulle känna i en sådan situation. Det i betänkandet föreslagna förfarandet skulle i realiteten med fog uppfattas som ett rättsosäkert straffrättsligt system. Denna rättsosäkerhet skulle i slutändan inte minst drabba barnet, vilket gör det föreslagna förfarandet oförenligt med barnets bästa. Förfarandet skulle tillika riskera stå i strid med artikel 6 i Europakonventionen. Svepande hänvisningar till barnets bästa skall inte tillåtas motivera avkall på fundamentala rättsprinciper som att envar, som blivit anklagad för en brottslig gärning, skall betraktas som oskyldig intill dess hans skuld fastställts av domstol.

I sammanhanget förtjänar det också att påpekas att det inte finns och kommer aldrig att finnas barn som lever i en totalt riskfri miljö. Samhället och föräldrar gör ständiga avvägningar där en risk för skada ställs mot följderna av inskränkningar i barns rörelsefrihet i fysiskt eller socialt hänseende. Hade vi, för att ta ett tillspetsat exempel, stängt in barn i madrasserade rum skulle visserligen risken för fysisk skada minimeras men skadorna på barnets utveckling och psykiska hälsa skulle bli desto större. Att bryta eller påtagligt inskränka ett barns kontakt med en förälder kan vålla kolossal skada för barnet. För att ta ett sådant steg måste det alltid finnas avsevärt fylligare underlag än påståenden från ena parten i målet.

Avsnitt 7.4 Riskbedömningen

UFR uppfattar kommitténs resonemang kring riskbedömningen som ensidigt såtillvida att det förbises att ett barn även kan fara illa hos boföräldern.

Kommitténs resonemang kring hur en riskbedömning skall göras tar uteslutande sikte på då ett barn riskerar fara illa när det vistas hos umgängesföräldern. Situationen måste emellertid te sig än värre om barnet istället riskerar att fara illa hos boföräldern. Den umgängesförälder som är övertygad om att så är fallet befinner sig undantagslöst i en oerhört besvärlig situation. Om boföräldern får anledning att misstänka att umgängesföräldern fått vetskap om missförhållandena är risken överhängande att boföräldern vidtar åtgärder för

²⁷ Se avsnitt ”4.2” angående interimistiska beslut.

att hindra barnet från all kontakt med umgängesföräldern. Detta för att avskärma umgängesföräldern från information om barnet så att umgängesföräldern inte kan få ytterligare belägg för missförhållandena. Samtidigt kanske boföräldern tar tillfället i akt att ostört bearbeta barnet i syfte att få barnet till att ta avstånd från umgängesföräldern, det vill säga ett beteende som kan härledas till PAS²⁸. Det är inte ovanligt att ett barn som far illa hos den förälder det lever nära tillsammans med trots detta reagerar genom att solidarisera sig med denne förälder. Om umgängesföräldern i en sådan situation vänder sig till de sociala myndigheterna leder detta till konflikt med boföräldern och kanske i förlängningen en vårdnadstvist som, åtminstone i enlighet med vårdnadskommitténs intentioner, kan rendera i att boföräldern blir ensam vårdnadshavare. Därmed har umgängesföräldern fråntagits alla möjligheter att hjälpa och stödja barnet.

Nedanstående uttalande är hämtat ur betänkandet. UFR ser uttalandet som högst anmärkningsvärt då det vittnar om en avsaknad av insikt om PAS och dess skadeverkningar på barnet.

Om ett barn är rädd för en förälder eller känner sig otrygg hos denna så spelar det egentligen ingen roll om det har förekommit några övergrepp eller inte. För barnet är det ingen skillnad om rädslan eller oviljan beror på att det blivit påverkat av den andre föräldern eller om det beror på självupplevda händelser. För barnet är rädsla eller oviljan i alla fall verklig. Motsätter sig ett barn att träffa den andre föräldern måste det respekteras.²⁹

UFR ser det som självklart att det spelar stor roll och gör stor skillnad framförallt för barnet om det skett övergrepp eller inte. Grundas barnets negativa inställning till en förälder på osanna uppgifter måste barnet hjälpas ur sin villfarelse. Denna hjälp måste ovillkorligen ges om barnet dessutom påförts rädsla för den andre föräldern. Alternativet vore att helt i onödan låta barnet fortsätta leva med sin ängslan och känsla av övergivenhet. Det bästa och på sikt sannolikt enda botemedlet för barnet att komma över sådana känslor är att barnet så snart som möjligt återupptar umgänget med den förälder som blivit osant beskylld. Detta kan liknas vid att ett barn som blivit skrämmd för att vistas i vatten får den bästa hjälpen i att övervinna sin rädsla genom att ofta få tillfälle att bekanta sig med vatten (och att rentav lära sig simma).

UFR:s intryck är att kommitténs förslag i själva verket syftar till att ge boföräldern tolkningsföreträde av när det föreligger fara för barnet. Till detta skall läggas att boföräldern genom den tätare kontakten med barnet har betydande möjligheter att påverka barnets inställning. Därigenom kan kommitténs förslag i praktiken komma att innebära att barnets kontakt med den andre föräldern blir helt avhängig av boförälderns goda vilja. Då det stora flertalet boföräldrar är kvinnor medan umgängesföräldrarna är män blir resultatet en återgång till de förhållanden som gällde cirka 40 år tillbaka i tiden; då en skilsmässa innebar

²⁸ Se avsnitt ”6.3” och bilaga A.

²⁹ S. 205 i betänkandet.

att en mamma utan vidare kunde utestänga pappan ur barnens liv. Det vore mycket olyckligt om föräldrabalken kom att spegla extrema påtryckargrupperns inställning; påtryckargrupper vars grundläggande drivkraft inte är en omsorg om barnets bästa utan en föreställning om någon form av könskrig.

Avsnitt 7.5 Även vårdnadsutredaren skall göra en riskbedömning

UFR anser att det måste finnas ytterligare omständigheter än ena föräldrarnas påstående om fara för att vårdnadsutredaren skall vara skyldig att göra en riskbedömning.

Enligt betänkandet skall en riskbedömning göras i de fall omständigheter kommer fram som kan tyda på att det finns en risk för att barnet far illa. Detta kan återigen bara förstås som att ett påstående från ena föräldern om att barnet far illa är tillräckligt för att det skall ske en riskbedömning. För att skaffa tillförlitligt underlag för denna riskbedömning krävs vad som närmast kan liknas vid en brottsutredning. Sådan utredningsverksamhet ingår normalt inte i en socialsekreterares kompetensområde.³⁰ Följden blir att en utredare sällan eller aldrig får tillräckligt säkert underlag för att helt våga utesluta en risk. Detta innebär i sin tur att ett påstående från ena föräldern om att barnet far illa alltid får mer eller mindre genomslag i rättsprocessen. Alltså även i de fall då påståendet är helt ogrundat. Mot denna bakgrund måste det enligt UFR:s uppfattning krävas ytterligare omständigheter än ena föräldrarnas påstående för att vårdnadsutredaren skall tvingas att göra en riskbedömning.

Avsnitt 8 Barnets rätt att komma till tals och påverka

Avsnitt 8.2 Barnets inställning

UFR:s ser det inte som lämpligt att förändra nuvarande förhållningssätt vad gäller barns inflytande i vårdnads- och umgängesprocesser.

Som berörts i avsnitt "3.2" är barn, som befinner i en infekterad strid mellan sina föräldrar, oerhört utsatta. Nästintill alla barn till separerade föräldrar bär på en längtan att deras föräldrar skall återförenas. När ett barn uttrycker åsikter som strider mot det normala, som när barnet uttrycker ovilja till den ena föräldern, kan det rimligen bara bero på två saker, som var för sig tyder på förekomsten av avskyvärda övergrepp på barnet. Antingen är barnet utsatt för otillbörlig påverkan, PAS som innebär olika former av hot eller påtryckningar för att pressas till avståndstagande till den andre föräldern³¹, eller så har barnet utsatts för övergrepp av den andre föräldern; övergrepp som återfinns i och beivras enligt brottsbalken. Med andra ord tvingas barnet antingen att leva tillsammans med en förälder som utsätter barnet för en otillbörlig påverkan som i svårare fall är att anse som psykisk miss-

³⁰ UFR:s kommentar i övrigt till det föreslagna förfarandet återfinns i avsnitt "7.3" och "7.4".

³¹ Se avsnitt "6.3".

handel eller att umgås med en föräldern som begår övergrepp som redan idag är straffbelagda. Följaktligen utgör endera föräldern eller båda en stor risk för barnet och därför måste man i dessa fall noggrant utreda de bakomliggande orsakerna. Den del av utredningen som avser straffbelagd gärning sköts bäst av polisen.

Påståendet att ett barn skulle vara expert på sin egen situation är inget annat än en klyscha, utan närmare förankring i verkliga förhållanden. Barn är upptagna med att lära sig grundläggande färdigheter i att kommunicera, tolka sin omvärld, känna empati etc. Förmågan att basera ett ställningstagande på avvägningar mellan ett flertal faktorer är något som ofta inte ens barn i tonåren kan hantera. Att väga in långsiktiga konsekvenser är en förmåga som inte ens alla vuxna tillägnat sig. Barn lever i nuet. De vet vad de har för stunden men har mer eller mindre svårt att föreställa sig vad som är möjligt att uppnå och rimligt att begära av tillvaron i form av omvårdnad, omtanke, kärlek m.m. Vad den förälder barnet inte har träffat under en längre tid skulle kunna erbjuda i den vägen kan vara helt obekant för barnet.

Det argument som brukar anföras för att begränsa TV-reklam riktad till barn är att barn har avsevärt svårare att värja sig mot reklamen. Barn har inte utvecklat förmågan att kritiskt granska informationsflödet. Av naturliga skäl har barnet än svårare att ifrågasätta uppgifter från en förälder som de bor tillsammans med och upplever sig som helt beroende av både i materiellt och känslomässigt hänseende. Om denna förälder utsätter barnet för otillbörlig påverkan är det ofrånkomligt att barnet påverkas. Den inställning barnet ger uttryck för blir därefter. Inställningen kan mycket väl framstå som "*genuin*" men kan likväl ha tillkommit genom vad som kan jämföras med hjärntvätt eller under hot. Samhället accepterar inte påtryckningar av detta slag i några andra sammanhang och bör ej heller göra det i förvarande.³²

Det förekommer att barn inte vill gå i skolan. Skälen kan variera från mobbning till att barnet helt enkelt finner undervisningen tråkig och hellre ägnar sig åt TV-spel. Barnets åsikt kan vara aldrig så genuin. Likafullt skulle det te sig främmande att i denna situation låta barnet bestämma. Orsaken till barnets inställning klarläggs. Rör det sig om mobbning eller liknande vidtas åtgärder mot detta. Men oavsett den bakomliggande orsaken accepteras inget annat slutresultat än att barnet får sin skolundervisning. Envar inser att barnet saknar förmåga att lägga tillräcklig vikt vid skolgången i ett längre perspektiv.³³ Lika viktigt som utbildning är för barnets framtid är hur kontakten med föräldrarna är ordnad.

Dagens föräldrageneration har kritiserats för en motvilja att ikläda sig vuxenrollen. Det har gjorts gällande att många vuxna hellre är som kompisar än föräldrar för sina barn. Därvidlag är bristande ansvarstagande ett flitigt använt begrepp. I den mån kritiken är berättigad

³² Jfr. exempelvis avtalslagens ogiltighetsgrunder.

³³ Därav givetvis den lagstadgade skolplikten.

borde kommitténs förslag passa utmärkt för den typ av föräldrar som åsyftas. Med inflytande följer nämligen obönhörligen ansvar. Genom att överföra mer inflytande över viktiga, livsavgörande beslut på barnen avlastas de vuxna från motsvarande ansvar. Dessutom kan föräldrarnas dåliga samvete för konsekvenserna för barnet av föräldrarnas konflikt dämpas genom att "barnet ju själv fått välja".

Genom att framställa det som en fråga om respekt för barnets inställning kan det framstå som att barnet ges en förmån. I själva verket tillämpas vuxenvärldens preferenser på barn. Vuxna ser självbestämmande som en viktig fundamental rättighet. För barn är det viktigare att få vara just barn och att få utvecklas och successivt fasas in i ett ökat ansvarstagande i sin egen takt. Barn har i allmänhet inget intresse av att dras in i föräldrarnas stridigheter. Om barnen skall ges utökade "möjligheter" att ange sin inställning finns all anledning att befara att föräldrar i ett tidigare skede och än mer systematiskt kommer att försöka vinna över barnen på sin respektive sida. Barnen kommer än mer påtagligt att dras in i en konflikt som föräldrarna bär det fulla ansvaret för.

UFR:s inställning är att barn aldrig skall behöva välja mellan sina föräldrar. De har rätt till båda sina föräldrar. Alla situationer där barn har att "ge uttryck för sin åsikt" i frågor där stridande föräldrar har delade meningar innebär i praktiken att barnets lojalitet med respektive förälder sätts på prov. Oavsett vad den enskilda frågan gäller framstår det för barnet som ett val mellan föräldrarna. Den lojalitetskonflikt barnet befinner sig i är illa nog. Skadan får inte förvärras genom att vuxenvärlden skjuter över ansvaret för svåra beslut på barnen. Det är svårt att se att den som i vuxen ålder mår psykiskt dåligt till följd av en bruten föräldrakontakt kan känna tacksamhet över att som barn ha fått medverka till det avgörande beslut som lett till den brutna kontakten.

Det förhållningssätt som återspeglas i gällande rätt vad gäller barns inflytande i vårdnads- och umgängesprocesser är välavvägd och bygger på väl underbyggd och beprövad kunskap. De åsikter som framförs i betänkandet ger enligt UFR:s uppfattning inte anledning att ompröva detta förhållningssätt.

En antydning om vilka svårigheter som ligger i att försöka ta reda på barnets åsikt kan belysas med följande passus ur betänkandet.

Det kan också vara så att barnet inte uttrycker det som det egentligen tänker [...].³⁴

UFR:s kommentar till detta är att det knappast är meningsfullt att den utredare som talar med barnet skall åläggas den omöjliga uppgiften att söka reda ut vad barnet "egentligen tänker". Vad utredaren rimligen skall söka klarlägga är om den inställning barnet uttrycker är rationellt grundad eller ej. Är inställningen inte rationellt grundad, exempelvis om den endast är resultatet av otillbörlig påverkan, finns inget skäl att lägga vikt vid vad barnet

³⁴ S. 213 i betänkandet.

sagt. Denna tolkningsmanöver av vad barnet sagt innebär att bedömningen i slutändan likväl blir empirisk, det vill säga utredaren bedömer utifrån sin erfarenhet vad som är bäst för barnet. Det blir sålunda bara en onödig omväg att pressa fram barnets ställningstagande.

Om det aktualiseras att utröna barnets inställning när föräldrar är oense måste det finnas en medvetenhet och kunskap om PAS³⁵. Berörd personal hos socialnämnder och domstolar måste därför ovillkorligen vara utbildade i ämnet.

Avsnitt 8.3 Barnets ålder och mognad

UFR anser att gällande praxis, om när barns inställning skall inhämtas och beaktas, skall gälla även fortsättningsvis.

I betänkandet anges att barnets mognadsgrad skall avgöra om det är olämpligt att tala med barnet. Men i avsaknad av ålderskriterier måste rimligen, såvitt UFR förstår, barnets mognadsgrad i första hand fastställas av vårdnadsutredaren vid just ett samtal med barnet.

En avsaknad av riktlinjer för när barn generellt skall anses ha nått tillräcklig mognadsgrad för att komma till tals riskerar vidare att leda till bedömningsgrunder som varierar från socialnämnd till socialnämnd, från handläggare till handläggare och från gång till annan. UFR ser ett stort egenvärde i en målsättning att få likartade bedömningsgrunder från fall till fall. Förutsägbarhet i rättstillämpningen är alltid ägnat att begränsa antalet tvister som förs vidare till domstol.

Vad kommittén lägger i begreppet mognadsgrad är oklart. Är det barnets fysiska, känslomässiga eller kanske kunskapsmässiga mognad som skall vara avgörande? I vilket fall är det svårt att föreställa sig att mognadsgraden kommer att fastställas med hjälp av några mer förfinade metoder. Med kommitténs förslag kommer sannolikt barnets verbala förmåga att i praktiken bli allena styrande.

Eftersom kommittén inte ställer sig avvisande till att samtal även förs med treåringar skulle till och med barn i denna ålder kunna anses ha nått en tillräcklig mognadsgrad! Konsekvensen av kommitténs förslag synes bli att i princip alla barn med någorlunda tal- och fattningsförmåga skulle ” [...] få komma till tals och få möjlighet att påverka sin situation.” Därmed torde väl endast spädbarn vara uteslutna.

Med stöd av vad som anförts i avsnitt ”3.2” och ”8.2” motsätter sig UFR förändringar i nuvarande förhållningssätt vad gäller barns inflytande i vårdnads- och umgängesprocesser. Några forskningsresultat har heller inte redovisats i betänkandet som visar att och på vilket sätt det skulle vara till gagn för barn att dessa ges utökat inflytande i aktuellt hänseende.

³⁵ Se avsnitt ”6.3” och bilaga A.

Avsnitt 8.4 Samarbetssamtal och barnets inställning

UFR avstyrker förslaget att med samarbetssamtal också skall följa samtal med barnet.

UFR anser att samarbetssamtal kan fungera som ett värdefullt instrument för föräldrar att på ett tidigt stadium finna en utväg ur en konflikt. Lyckade samarbetssamtal som leder till att en rättsprocess undviks eller avbryts innebär stora besparingar såväl ekonomiskt som i obehag. Alla goda skäl talar för att tvistande föräldrar skall ges incitament att delta i samarbetssamtal.

Som tidigare framhållits ligger konflikten mellan föräldrarna. Barnet har inget att vinna på att dras in i denna konflikt. Varje tillfälle då barnet skall ange sin inställning i konflikten riskerar att leda till att respektive föräldrar försöker vinna över barnet på sin sida. Barnet kommer alltså att än mer påtagligt dras in i konflikten. Om ett samarbetssamtal regelmässigt skulle innebära att också barnet skulle höras skulle detta leda till att den ansvarstagande förälder som vill hålla barnet utanför konflikten skulle komma att undvika att samarbetssamtal överhuvudtaget kom till stånd.

Avsnitt 8.5 Avtal mellan föräldrarna och barnets inställning

UFR avstyrker förslaget om att barnet som huvudregel skall höras innan socialnämnden godkänner ett avtal mellan föräldrarna.

UFR instämmer i att socialnämnden inte skall godkänna ett avtal mellan föräldrarna utan en prövning av om avtalet är till barnets bästa. Denna prövning kan dock som huvudregel ske utan att barnet hörs. Barnet kan därigenom slippa dras in i en konflikt som förhoppningsvis redan har bedarrat genom avtalet. Därvid återopas också samma synpunkter som anförts i avsnitt ”8.4”.

Avsnitt 8.6 Snabbupplysningar och barnets inställning

UFR avstyrker förslaget om att barnet som huvudregel skall höras innan socialnämnden lämnar snabbupplysningar till domstolen.

Termen *snabbupplysningar* är vald med hänsyn till att upplysningarna just skall kunna avges skyndsamt. Att inhämta barnets inställning, i den mån detta överhuvudtaget anses nödvändigt, kräver omfattande förarbete. För att kunna sätta in barnets berättelse i rätt sammanhang måste utredaren ha fört ingående samtal med föräldrarna för att få en utförlig bakgrundshistorik. Samtalen med föräldrarna måste också klargöra eventuell förekomst av PAS³⁶ eller andra övergrepp mot barnet. Det är lätt att inse att ”snabbupplysningarna” inte längre skulle bli speciellt snabba. I avvaktan på ”snabbupplysningen” skulle domstolen bli

³⁶ Se avsnitt ”6.3” och bilaga A.

låst i sin handläggning. Under den extra tidsutdräkten hindras kanske umgängesföräldern från att träffa barnet, till men för barnet. Tidsutdräkten skulle bli en grogrund för motsättningarna mellan föräldrarna att fördjupas.

UFR delar också den uppfattning som kommit till uttryck i socialnämndernas enkätsvar.³⁷ Kommitténs argumentation mot socialnämndernas synsätt förefaller illa underbyggd.

Avsnitt 8.7 Vårdnadsutredningar och barnets inställning

UFR delar bedömningen att kompetensen hos utredarna är viktig för att en utredning skall hålla hög kvalitet och tillgodose barnets bästa. UFR anser dock att betänkandet brister i beskrivningen av hur kompetenshöjningen skall säkerställas.

Sammanställningen i betänkandet av resultaten från diskussioner och enkätsvar visar tydligt på den mängd svårigheter som är förknippade med att inhämta framförallt små barns inställning. I betänkandet återkommer uttrycket att barnets uttalanden måste *tolkas på rätt sätt*. Vad som enligt kommitténs uppfattning är *rätt sätt* är emellertid höljt i dunkel. UFR menar, som nämnts i avsnitt "8.2", att det enda rätta sättet är att söka klarlägga om den inställning barnet uttrycker är rationellt grundad eller ej. I den meningen hamnar man likväl i en empirisk bedömning av vad som är bäst för barnet.

Det framstår som uppenbart att kommitténs hela batteri av förslag om ökat inflytande för barn är helt avhängigt av utredarnas kompetens i att hålla samtal med barnet och att "förstå barnet rätt". Några konkreta förslag som syftar till att verkligen säkerställa den erforderliga kompetenshöjningen lämnas dock inte. Det vore mycket olyckligt och oförsvarligt att genomföra kommitténs förslag utan att ens den viktigaste länken, utredarnas kompetens, först säkerställts. Ej heller i kostnads- och konsekvensanalysen förekommer någon närmare beräkning av vilka kostnader som åtgår och vilka åtgärder i övrigt som krävs för att kommuner och socialnämnder skall uppfylla de skärpta kompetenskraven.

Avsnitt 9 Samförståndslösningar

Avsnitt 9.2 Närmare om samförståndslösningar vid socialtjänsten

UFR tillstyrker kommitténs förslag om att socialtjänsten måste vara aktiv för att dels underlätta för föräldrar att uppnå samförståndslösningar och att så snart som möjligt erbjudas samarbetsamtal, dels att föräldrarna skall erbjudas uppföljningssamtal. UFR har i princip heller inga invändningar mot tidsbegränsade avtal.

UFR bedömer att det krävs tvingande föreskrifter för att förmå socialnämnderna att erbjuda uppföljningssamtal och samarbetsamtal inom önskvärd tid.

³⁷ S. 220 i betänkandet.

Erfarenheter från UFR:s verksamhet bekräftar uppgifterna i betänkandet att socialnämnderna inte följer Socialstyrelsens allmänna råd om uppföljningssamtal och att barnets föräldrar skall erbjudas ett första samarbetsamtal inom två eller högst tre veckor.³⁸ UFR känner till flera exempel på föräldrar som har fått vänta flera månader på ett första samtal.

UFR instämmer helt i vilka vinster som ligger i att snabbt kunna erbjuda föräldrarna samarbetsamtal.³⁹ Det är dock inte tillräckligt att, som i betänkandet, stanna vid att inskräpa vikten av att Socialstyrelsens allmänna råd följs, utan det vill till tvingande föreskrifter på området.

Att samtalsledaren måste vara aktiv och kompetent är givetvis oundgängligt för att samtalen skall bli framgångsrika. UFR anser det dock viktigt att understryka att samarbetsamtalen inte får utvecklas sig till något som skulle kunna liknas vid en rättsprocess i miniformat, med samtalsledaren som domare. Detta skulle i så fall få en avhållande effekt för många föräldrar att medverka i samtal. Vidare vore det rent förmätet av en samtalsledare att tro att det är möjligt att skaffa sig tillräckligt underlag för ett rättvisande ställningstagande i konflikten efter några enstaka pratstunder med parterna. Samtalsledarens uppgift är förvisso att få parterna att inta en konstruktiv hållning och få dem att bilägga tvisten exempelvis genom en överenskommelse. Utgångspunkten i alla samarbetsamtal måste vara att barnet har rätt till båda sina föräldrar. UFR ser det som oacceptabelt att en samtalsledare tar ställning i tvisten såtillvida att samtalsledaren sluter sig till att det bästa är om saken prövas i domstol för att, som det uttrycks i betänkandet, *ge barnet det lugn och ro det behöver*.⁴⁰ Hur kommittén menar att barnet i en sådan situation skulle få *lugn och ro* torde bara kunna förklaras med att samarbetsamtalen avbryts och den ena föräldern tillsammans med barnet avbryter kontakten med den andre föräldern. Den andre föräldern blir därigenom hänvisad till att väcka talan för att få träffa barnet. Sålunda en föga konstruktiv lösning och till skada för barnet.

Avsnitt 9.3 Ekonomiska frågor

UFR instämmer i de överväganden som görs i betänkandet om eventuella samarbetsamtal om barnets försörjning.

UFR kräver en skyndsam höjning av umgängesavdraget till 1/30 per dygn.

UFR välkomnar Regeringens förslag om att avdragsrätten vidgas så att det dygn då barnets vistelse avslutas räknas som ett helt dygn. Förslaget är dock inte tillräckligt. Nivån för umgängesavdraget med 1/40 har varit föremål kritik ända sedan regleringen tillkom 1979. Det är svårt att finna några bärande skäl för att avdragsrätten inte skall stå i proportion till den

³⁸ SOSFS 2003:14

³⁹ Jfr. s. 228 i betänkandet.

⁴⁰ S. 230 i betänkandet.

tid umgängesföräldern har hand om barnet. Umgängesföräldern har minst lika höga krav på sig som boföräldern att inhandla saker till barnet och att bekosta barnets fritidsintressen. Umgängesföräldern måste i samma utsträckning som boföräldern ha ett boende som är storleksmässigt avpassat för barnets behov. Umgängesföräldern har emellertid inte samma möjligheter som boföräldern att tillgodoräkna sig detta vid beräkningen av ett eventuellt bostadsbidrag. Visserligen är innebörden av 6 kap 15 b § föräldrabalken att båda föräldrar skall ta del i kostnaderna för de resor som föränleds med anledning av umgänget. I praktiken är det dock med få undantag umgängesföräldern som ensam får svara för dessa kostnader, vilket kan förklaras med den svaga förhandlingsposition som umgängesföräldern befinner sig i. Umgängesföräldern kan *i genomsnitt* förväntas ha *högre* kostnader per umgängesdygn för barnet än vad boföräldern har. Detta beror på att umgänget infaller under umgängesföräldrarnas lediga tid. Därigenom faller det sig naturligt att umgängesföräldern tar med barnet på olika mer eller mindre kostsamma aktiviteter. I den tid boföräldern har hand om barnet däremot, inbegrips även den tid då barnet vistas i skolan eller barnomsorgen.

Mot denna bakgrund ser UFR det som ytterst angeläget att avdraget höjs till 1/30. Det finns ingen anledning att dröja med en sådan reform. Kommittén har dock inte sett det som möjligt att inom utredningstiden genomföra det utredningsarbete som ansetts erforderligt för att kunna lämna förslag till förändringar i nämnda hänseende.⁴¹ UFR finner det märkligt att kommittén valt att ge låg prioritet åt denna angelägna och enligt UFR:s bedömning självklara reform.

Avsnitt 10 Domstolars och socialnämnders beslutsunderlag

Avsnitt 10.2 Snabbupplysningar

UFR avstyrker förslaget om att socialnämnden som huvudregel skall ha ett samtal med barnet innan den avger snabbupplysningar till domstolen. Huruvida det är påkallat att underlaget för snabbupplysningen även innefattar samtal med föräldrarna bör ankomma på domstolen att avgöra.

Skälen för UFR att avstyrka förslaget om krav på samtal med barnet i samband med snabbupplysning framgår av avsnitt "8.6".

Vad gäller samtal med föräldrarna kan behovet härav variera. Detta behov skall ställas mot den extra tidsutdräkt samtalen föränleder. Man skall komma ihåg att föräldrarnas inställning kommer till uttryck i den stämmingsansökan och det svaromål som föregår ett eventuellt interimistiskt beslut. Dessutom är föräldrarna i regel skyldiga att inställa sig personligen vid tingsrättens förberedande sammanträde. Vid sammanträdet har rätten tillfälle att

⁴¹ S. 236 i betänkandet.

inhämta de upplysningar som anses behövliga direkt från föräldrarna. Det bör därför överlåtas till domstolen att i det enskilda fallet avgöra om snabbupplysningen även skall baseras på samtal med föräldrarna.

Avsnitt 10.3 Vårdnadsutredningar

UFR avstyrker förslaget att det skall vara obligatoriskt med rekommendation till beslut i vårdnadsutredningen.

UFR instämmer helt i att tiden för vårdnadsutredningens genomförande blir så kort som möjligt.

Att vårdnadsutredningen oftast genomförs av endast en handläggare är olyckligt med tanke på den komplexitet som kan präglade en vårdnadstvist. Sannolikt gör ekonomiska hänsyn det tyvärr inte realistiskt att föreskriva att en vårdnadsutredning skall göras av två eller ett team handläggare. Med hänsyn till att vårdnadsutredningen är en persons verk är det särskilt viktigt att domstolen verkligen gör en egen självständig bedömning. Känner sig vårdnadsutredaren osäker på vilken lösning som är den bästa finns ingen anledning att utredaren avger någon rekommendation. Vårdnadsutredningens viktigaste funktion får nämligen anses ligga i sammanställningen och redovisningen av de faktiska omständigheterna. Det är domstolens sak att avgöra målet utifrån dels dessa omständigheter, dels vad som framkommer vid huvudförhandlingen.

Avsnitt 11 Domstolsprocessen

Avsnitt 11.1 Samförstånds lösningar vid domstol

UFR tillstyrker förslagen i betänkandet om hur samförstånds lösningar skall nås i domstol.

UFR instämmer i stora drag i kommitténs överväganden kring samförstånds lösningar och medling. För att rekrytera och upprätthålla specialkompetens bör medlare ingå i en för ändamålet särskilt upprättad fristående organisation.

Avsnitt 11.2 Allmänt om långvariga och upprepade processer

I likhet med kommittén ser UFR i och för sig det inte önskvärt med långvariga och upprepade processer men övervägande skäl talar mot införandet av någon begränsningsregel.

UFR:s erfarenhet är att det är ytterst sällsynt att en tappande part i en vårdnadsprocess inleder en ny rättsprocess utan att åberopa nya omständigheter till stöd för sin talan. Bärigheten av de nytillförda omständigheterna kan bara prövas genom att rätten tar upp saken till förnyad prövning. Eftersom grunden för talan i regel är att yrkandena överensstämmer med barnets bästa är det svårt att se att det vore till barnets bästa om saken inte fick prövas. Följaktligen anser inte UFR det lämpligt att möjligheten till ny prövning begränsas.

Avsnitt 11.3 Handläggningen i stort vid tingsrätt

UFR kan inte se att det inom ramen för gällande ordning finns nämnvärt utrymme för domstolar att i utökad utsträckning förhindra upprepade och långvariga processer. Som anförts i föregående avsnitt ser UFR det inte som lämpligt att möjligheten till ny prövning begränsas.

Avsnitt 11.4 Interimistiska beslut

UFR motsätter sig en inskränkning av möjligheten att meddela interimistiska beslut. UFR instämmer dock i kommitténs bedömning att rätten att överklaga interimistiska beslut inte bör inskränkas. UFR instämmer återigen i att också interimistiska beslut skall grunda sig på vad som är bäst för barnet.

Såsom också påtalas i betänkandet får ett interimistiskt beslut ofta en styrande inverkan på det slutliga avgörandet. Detta anses framförallt bero på presumptionen att domstolen bör undvika att flytta ett barn från dess invanda miljö eller i övrigt förändra en fungerande ordning, den s.k. kontinuitetsprincipen. Detta, tillsammans med att domstolens beslutsunderlag inför det interimistiskt beslutet är begränsat, motiverar enligt betänkandet att möjligheten att meddela interimistiska beslut begränsas på något sätt.⁴²

Vad kommittén tycks förbise är att det oavsett ett interimistiskt beslut existerar en viss ordning. Ena eller båda föräldrarna är vårdnadshavare för barnet. Barnet har sitt boende ordnat på ett visst sätt. Umgänge äger rum eller är obefintligt, o.s.v. Om ett interimistiskt beslut uteblir kommer istället denna rådande ordning att få styrande inverkan på det slutliga avgörandet. Med hänsyn till att det är denna rådande ordning som gett upphov till tvisten framstår ett uteblivet interimistiskt beslut som ett än sämre alternativ. Särskilt olyckligt framstår det i de fall den ena föräldern hindrar barnet från umgänge med den andre föräldern. Det är då ytterst angeläget att domstolen kan agera snabbt. Ju längre tiden går med uteblivet umgänge, desto svårare blir det för föräldern att återknyta till barnet. Även denna för barnet ogynnsamma omständighet riskerar att få en styrande inverkan på domstolens slutliga avgörande.

Mot stöd av det anförda menar UFR att det inte bör införas någon begränsning i domstolens möjlighet att meddela interimistiskt beslut. Inte utan viss förvåning noterar UFR att kommitténs förslag även i denna del generellt får till konsekvens att boföräldrarnas ställning stärks på umgängesföräldrarnas bekostnad.

⁴² S. 273 f. i betänkandet.

Avsnitt 11.5 Omprövning

UFR instämmer i kommitténs överväganden om det olämpliga i att inskränka rätten till överprövning av ett vårdnadsärende.

Avsnitt 11.6 Prövningstillstånd

UFR avstyrker förslaget om att det skulle krävas prövningstillstånd vid överklagande från tingsrätt till hovrätt.

I betänkandet uttalas att alla frågor skall vara genomgångna och avgjorda på ett sätt som inte förutsätter någon vidare prövning i hovrätt.⁴³ Denna ambition finns enligt UFR:s uppfattning redan idag och lär för övrigt finnas inom alla måltyper. UFR har visserligen inget att erinra mot denna målsättning men ofta kommer verkligheten likväl att leda till ett annat resultat. Kommitténs förslag till förändringar i regelsystemet kan inte förväntas medföra någon nämnvärd skillnad i detta avseende.

Vårdnadsmål innefattar svåra överväganden där det sällan går att med säkerhet sluta sig till vilket som är den bästa lösningen. Övervägandena hänför sig endast i undantagsfall till rena rättsfrågor. Det är istället svårbedömda bevisfrågor som dominerar. Till detta skall läggas att det vid kommitténs diskussioner med domare och advokater framkommit att dessa sagt sig uppleva att vårdnadstvisterna har blivit mer komplexa och infekterade.⁴⁴ En rimlig ståndpunkt är att ju mer svårbedömd en rättstvist är desto viktigare är det med en möjlighet till prövning i mer än en rättslig instans.

Avsnitt 11.7 Forumfrågor

UFR har inget att erinra mot kommitténs överväganden i forumfrågorna.

Avsnitt 11.8 Partsinsyn och skyddade personuppgifter

UFR har inga synpunkter i denna del.

Avsnitt 11.9 Domares kompetens

UFR instämmer i kommitténs överväganden angående domarnas kompetens.

⁴³ S. 279 i betänkandet.

⁴⁴ S. 226 och 851 i betänkandet.

Avsnitt 12 Verkställighet och överflyttning

Avsnitt 12.2 Verkställighetsprocessen renodlas

UFR tillstyrker att verkställighetsprocessen renodlas men delar inte kommitténs uppfattning att processen skall begränsas till "hinder av tillfällig natur".

Eftersom en förälder kan vidta åtgärder av permanent natur i syfte att förhindra barnets rätt till umgänge med den andra föräldern vore det fel att begränsa verkställighetsprocessen till "hinder av tillfällig natur".

I betänkandet anmärks att det kan inträffa saker efter tingsrättens avgörande eller efter föräldrarnas avtal som kan anses utgöra hinder för verkställighet vid ett visst tillfälle. Som exempel nämns att barnet vill följa med på en resa eller delta i ett läger.⁴⁵ I det sammanhanget vill UFR uppmärksamma att umgängessabotage också kan yttra sig i att boföräldern anordnar attraktiva aktiviteter för barnet för att locka detta från ett bestämt umgänge med umgängesföräldern. Ett sådant beteende vittnar inte bara om en nonchalans för domstolsbeslutet/avtalet utan är dessutom ägnat att markera för barnet att umgänget med den andra föräldern endast är en aktivitet bland andra, som inte förtjänar någon högre prioritet.

Avsnitt 12.3 Verkställighetsprocessen integreras så långt möjligt i vårdnadsprocessen

UFR tillstyrker förslaget om att frågan om verkställighet av ett interimistiskt beslut skall prövas av allmän domstol inom ramen för det pågående målet om vårdnad, boende eller umgänge.

Avsnitt 12.4 Verkställighet av domar och avtal samt överflyttning av barn skall prövas av allmän domstol

UFR tillstyrker kommitténs förslag att verkställighetsmål och mål om överflyttning handhas av allmän domstol.

Avsnitt 12.10 De svenska reglerna om verkställighet i internationella förhållanden

UFR avstyrker att svensk domstol skall ges möjlighet att vägra att meddela beslut om verkställighet av utländskt beslut angående verkställighet av dom.

Att vägra verkställa en utländsk domstols beslut innebär en överprövning av beslutet och kan som regel inte anses vara till barnets bästa. Ett sådant förfarande skulle kunna beskrivas som en legalisering av en förälders rättsstridiga agerande och vore till skada för Sveriges anseende som rättsstat.

⁴⁵ S. 297 i betänkandet.

Avsnitt 14 Kostnads- och konsekvensanalys

UFR delar betänkandets bedömning beträffande vissa kostnadsökningar i initialskedet men inte betänkandets bedömning att det skulle vara kostnadsneutralt i det längre perspektivet.

Såsom förslagen är utformade riskerar fler föräldrar och barn att mista kontakten med varandra än vad som redan sker med nuvarande lagstiftning. Förutom det mänskliga lidandet får detta till följd att många av de drabbade barnen och föräldrarna riskerar varierad grad av psykisk ohälsa, vilket i slutändan kan leda till kostnader för det allmänna.

Avslutande kommentar

UFR är en ideell, opolitisk och könsneutral förening som verkar för att barn och föräldrar skall behandlas jämställt, oavsett kön och civilstånd. Alla former av kränkande särbehandling och diskriminering av barn och föräldrar tar UFR bestämt avstånd ifrån. Men könsfördomar och föråldrade värderingar förekommer tyvärr fortfarande och särskilt tydligt inom det familjerättsliga området.

UFR anser att kommittén på ett otillfredsställande sätt belyst övergrepp såsom umgänges-sabotage och dess konsekvenser för barnet. Begreppet PAS har till exempel inte omnämnts överhuvudtaget. För att åskådliggöra en del andra väsentliga aspekter som inte fått erforderligt genomslag i betänkandet återges i det följande ett urval uttalanden hämtade från barnpsykiatrisk expertis.

”Barn uppskattar gemensam vårdnad. De tycker om att föräldrarna är aktivt involverade i deras liv, att bägge tar på sig ett ansvar och att ingen har 'vunnit' dem utan att de tillhör båda. Tvärtemot vad som gäller i den hittillsvarande lagstiftningen, talar detta alltså starkt för att regeln skall vara, att också ogifta föräldrar generellt skall ha gemensam vårdnad. Det skulle på så sätt utgöra ett tydligt uttryck för lagstiftarnas förväntan också på ogifta föräldrar att samverka och ta ett gemensamt ansvar för sina barns bästa.”

”Resulterar skilsmässokonflikten i att barnet under en viss period kanske inte alls får träffa en förälder, drabbar det barnet på flera sätt [...].” De kan då komma att uppfatta att deras egna kanske mycket åldersrimliga konflikter med föräldrarna både åstadkommer skilsmässa, resulterar i att umgänget uteblir och är tecknet på att barnet inte är älskat just på grund av sin konflikt med föräldern – när det i verkligheten är makarna, som använder umgänget med barnet i sin inbördes strid. Hos barnet skapar det sorg, skuld, osäkerhet och självanklagelser och kan sätta bestående spår [...].”

”Och risken när umgänget uteblir, är att bilden av den andre förvandlas från bilden av en verklig människa till en fantombild via omgivningens attityder och reaktioner [...].”

”Om den frånvarande pappan blir beskriven som en skurk, så kan barnet komma att tro det också har en skurk inom sig. Det måste barnet hantera och det kan ske genom att nedvärdera sig själv eller rikta försvaret utåt, mot andra i t ex aggressivitet eller förakt”.

Betänkandet som helhet ger intryck av att ha präglats av ett könsmaktsperspektiv på beaktning av barnets bästa. Kommittén har bemödat sig att farliggöra umgängesföräldern, som i de allra flesta fall är pappan, vilket återspeglar sig i förslagen till ändrad lagstiftning. UFR anser vidare att såväl "FN:s Barnkonvention" som "Konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna" inte beaktats på ett tillfredsställande sätt i betänkandet. UFR anser därför att barnets bästa än en gång kommit i skuggan av högljuddare särintressen.

Betänkandet är enligt UFR en stor besvikelse. Många av betänkandets förslag spär dessutom på ett redan konflikt drivande regelverk, till stor skada inte minst för de utsatta barnen. Föräldrabalkens och näraliggande regelverks bestämmelser kan mycket väl sägas påverka uppväxande generationers resterande livssituation. Reformeringsarbetet av dessa bestämmelser måste därför ske med särskild varsamhet och eftertanke. Förhastade och förfelade ändringar under påverkan av extrema särintressen kan resultera i ökade motsättningar mellan separerade föräldrar och försaka oant lidande för såväl föräldrar som barn.

Vid utarbetandet av detta remissvar har styrelseledamöterna Märta Söber och Ray Holmlund samt jur kand Kai-Erik Neij deltagit.

Haninge den 1 september 2005

UFR Umgängesrätts Föräldrarnas Riksförening

Ray Holmlund